Slovenská reč — jazykovedný časopis pre školu a prax. Vychodí mesačne okrem hlavných prázdnin. — Vydáva Štátne nakladateľstvo v Bratislave starostlivosťou Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení. — Rediguje: Dr. Štefan Peciar s redakčným sborom. — Zodpovedný zástupca: Dr. Štefan Peciar. — Predplatné na XVII. ročník Kčs 85.—, jednotlivé čísla po Kčs 8.50. — *Účet Štátnej banky československej č. S 13635.* — Príspevky a recenzné výtlačky pre redakciu posielajte na adresu: Redakcia časopisu „Slovenská reč" v Bratislave, Štúrova 7. — Rukopisy sa nevracajú. — Adresa *administrácie:* Štát. nakladateľstvo, Bratislava, Sasinkova 5. — **Tlačí Neografia, n. p., Martin.**

OBSAH

Ján Horecký: Odborný štýl (jazyk) 97
Vincent Blanár: Keď — kedy 103
Ako sa robí gramatický rozbor v sovietskych školách 105
Ako kontrolovať úlohy 109

Podnety a diskusie

Ján Horecký: Točovka alebo sústruh 110
Vlado Uhlár: O niektorých vlastných a niektorých druhových-všeobecných podst. menách 114

Posudky

Štefan Peciar: Didaktické a kritické poznámky k učebným textom z materinského jazyka 119
G. Horák: P. Bernáth — M. Prídavok — M. Rumpel, Slovenčina III a Slovenčina IV 122

SLOVENSKÁ REČ
ROČNÍK XVII – ČÍSLO 4

Odborný štýl (jazyk)*

Ján Horecký

Znaky odborného štýlu

Jazyk ako prostriedok, nástroj, pomocou ktorého sa ľudia stýkajú, vymieňajú si myšlienky a navzájom sa dorozumievajú, musí mať také výrazové prostriedky, ktorými sa vzájomné dorozumievanie ľudí dá čo najúčelnejšie dosiahnuť.

Pravda, máloktorý človek obsiahne všetky vyjadrovacie prostriedky jazyka v celej šírke, v úplnosti. Záujmy jednotlivca sú obyčajne obmedzené na určitú životnú oblasť, najčastejšie na tú, v ktorej svojou prácou prispieva k výstavbe spoločnosti.

Každá takáto oblasť ľudskej činnosti si utvára osobitné výrazové prostriedky a termíny, ktoré sú čiastočne odlišné od výrazových prostriedkov a termínov iných oblastí, ale ktoré sú práve pre ňu potrebné.

A tak popri všeobecnom hovorovom štýle (jazyku), ktorého výrazové prostriedky sú zväčša bežné všetkým Slovákom, máme aj iné útvary spisovnej slovenčiny, vyznačené svojskými výrazovými prostriedkami.

Na sprostredkovanie najbežnejších znalostí zo všetkých oblastí ľudskej práce a ľudského myslenia utvára sa tzv. *praktický odborný štýl (jazyk)*.

Na rozdiel od bežného hovorového jazyka prenikajú do tohto praktického odborného štýlu (jazyka) mnohé slová, ktoré sú vlastné iba príslušnému odboru ľudskej činnosti, alebo slová síce bežné, ale použité na označenie vecí a pojmov príslušného odboru. Okrem toho tento praktický odborný jazyk využíva zčasti presnejšie prostriedky na vyjadrovanie vzťahu medzi jednotlivými jazykovými prvkami, medzi jednotlivými slovami a medzi jednotlivými vetami. Tak sa tu uplatňujú napr. nové spojky a spojkové výrazy, ako *vďaka niečomu, prostredníctvom niečoho, odhliadnuc od toho, vzhľadom na to* atď. Tieto prostriedky sa využívajú preto, aby sa dosiahla určitosť, aby bol jazykový prejav jasný a srozumiteľný.

* Učebná látka, ktorú osnovy predpisujú pre III. ročník gymnázií.

Najčastejším druhom praktického odborného štýlu (jazyka) je tzv. úradný administratívny štýl (jazyk). Oznamujú sa v ňom vyhlášky, výzvy, nariadenia a predpisy, ktoré majú byť srozumiteľné pre všetkých obyvateľov. Preto v nich niekedy treba niektoré výrazy častejšie opakovať, jednotlivé vety navzájom logicky spájať, ale pritom nezabúdať na jasnosť, srozumiteľnosť a prehľadnosť.

Ako príklad možno uviesť výňatok z poučenia na platobnom rozkaze Finančného referátu Okresného národného výboru:

Daň je splatná v štvrťročných splátkach vopred, a to dňa 1. januára, 1. apríla, 1. júla a 1. októbra daňového roku. Štvrťročné splátky možno zaplatiť najneskoršie do 15. februára, 15. mája, 15. augusta a 15. novembra daňového roku. Ak ste na uplynulé splátky doteraz zaplatili menej (pretože posledný predpis, ktorý Vám bol známy dňa 1. januára daňového roku, bol nižší), ráčte doplatiť rozdiel do 30 dní po doručení tohto platobného rozkazu.

Daň s prirážkami platte vplatným lístkom poštovej sporiteľne, alebo — ak máte vlastný šekový účet — prevodným príkazom na šekový účet vyššie uvedeného daňového úradu. Vplatný lístok vyplňte úplne, presne a čitateľne na prednej strane aj na rube, aby ste sa vyvarovali nesprávneho zaúčovania platby.

Odvolanie môžete podať u tunajšej daňovej správy do 30 dní po doručení tohto platobného rozkazu. V odvolaní treba uviesť, proti čomu smerujú námietky a z akých dôvodov. Odvolanie treba opatriť kolkom za Kčs 2.—, ak je celkový predpis nižší než Kčs 500.—, pri predpise vyššom kolkom za Kčs 8.—.

Zvraty ako *daň je splatná, štvrťročná splátka, do 20 dní po doručení tohto platobného rozkazu, proti čomu smerujú námietky, z akých dôvodov, opatriť kolkom* sú príznačné práve pre úradný jazyk.

V hovorovom jazyku by sme sa vyjadrovali napr. takto: *daň treba zaplatiť; daň zaplaťte; to, čo máte platiť vždy za štvrťroka; proti čomu máte námietky a prečo máte námietky; nalepiť kolok* a pod.

V prísne vedeckých prácach treba dbať už nielen na určitosť, ale aj na presnosť jazykového výrazu. Preto v nich treba používať také slová a výrazy, ktoré nedávajú možnosť dvojakého výkladu, ktoré sú jednoznačné a tým vhodné na presné označenie vecí a pojmov. Na to treba mať vypracované odborné názvoslovie, v ktorom sa často používajú cudzie slová, a to i také, ktoré sú neodborníkom nesrozumiteľné (napr. hypertónia, folikulárny hormón, brachypinakoid).

Pri teoretickom uvažovaní potrebujeme nielen názvy pre jednotlivé druhy (napr. *voz, auto, bicykel*), ale aj všeobecné, súhrnné názvy (napr. *dopravné prostriedky, vozidlo*). V odbornom štýle potrebujeme nielen názvy *kameň, tehla, vápno*, ale aj súhrnný názov *stavivo* a pod.

Ďalej v odbornom štýle potrebujeme dokonalé prostriedky na presné vyjadrovanie zložitých vzťahov medzi jednotlivými myšlienkami. Na vyjadrovanie vzťahov sa hojne využívajú spojkové výrazy, ako napr. *pomocou čoho, vďaka tomu, v dôsledku čoho, za účelom niečoho* ap.

Dôležitým znakom odborného štýlu (jazyka) je odklon od vyjadrovania slovesného a tendencia k vyjadrovaniu mennému. To, čo v hovorovom

štýle vyjadríme slovesom, napr. *vyrábať, hýbať, operovať,* v odbornom štýle vyjadrujeme opisným tvarom, napr. *uskutočňovať výrobu, uvádzať do pohybu, vykonať operatívny zákrok.* Menné vyjadrovanie pomocou termínov ako *výroba, pohyb, operatívny zákrok* slúži opäť presnosti a jednoznačnosti.

Všetky tieto poznatky si môžeme overiť na typicky vedeckom štýle lekárskom, zabiehajúcom niekedy až do krajnosti, do nesrozumiteľnosti.

Pri paroxymálnej hypertónii, zapríčinenej humorom nadobličiek, je indikované chirurgické odstránenie nádoru. Pri esenciálnej hypertónii v posledných rokoch ... stále častejšie zaznamenávajú veľmi dobré a mnoho rokov trvajúce výsledky po torakoabdominálnej sympatektomii, zvlášť ak sa operatívny zákrok vykonal v štádiu evolutívnom a pri neporušenej funkcii obličiek. (Vademecum slovenského lekára, 668.)

Takýto spôsob vyjadrovania je do istej miery opodstatnený len v čisto vedeckých prácach. Nesrozumiteľnosť nemôže však byť vzorom vedeckého štýlu, najmä nie v socialistickej spoločnosti, kde veda slúži praktickým potrebám celej spoločnosti, všetkým pracujúcim.

Aký jasný, srozumiteľný a pritom o nič menej vedecký je napr. štýl J. V. Stalina. Prečítajte si ukážku!

Výrobné nástroje, pomocou ktorých sa vyrábajú materiálne statky, ľudia, ktorí uvádzajú výrobné nástroje do pohybu a ktorí uskutočňujú výrobu materiálnych statkov vďaka určitej skúsenosti pri výrobe a zručnosti v práci — všetky tieto faktory spolu tvoria výrobné sily spoločnosti.

No výrobné sily sú len jednou stránkou výroby, len jednou stránkou spôsobu výroby, ktorá vyjadruje vzťah ľudí k veciam a silám prírody, ktorých sa používa na výrobu materiálnych statkov. Druhou stránkou výroby, druhou stránkou spôsobu výroby sú vzájomné vzťahy ľudí v procese výroby, výrobné vzťahy. (Otázky leninizmu, 650.)

I v tejto stručnej ukážke možno vidieť všetky vlastnosti vedeckého štýlu, o ktorých sme hovorili vyššie, a predsa smysel je každému človeku jasný.

Odborné názvoslovie.

Ako sme videli, hlavnou črtou odborného štýlu je určitosť (pri praktickom odbornom jazyku) a presnosť (pri teoretickom odbornom jazyku). Tieto vlastnosti sa najväčšou mierou dosahujú určitými a presnými názvami pre to, čo sa má pomenovať, tzv. odbornými názvami čiže termínmi.

Odborný názov, termín je taký slovníkový prvok odborného jazyka, ktorý musí mať presný lexikálny význam a za ktorým vždy stojí presná definícia označovaného pojmu. Odborný názov vlastne zastupuje definíciu.

preto sa o jeho významovej náplni musia odborníci zpravidla dohodnúť. Pravda, pritom si nemôžu vybrať ktorékoľvek slovo, ktoré im príde pod ruku, ale musia si vybrať také slovo, ktoré má k obsahu definície určitý vzťah.

Tento vzťah nie je v každom prípade rovnaký a rovnako presný. Pri takých slovách ako *železo, syr, uhlie, kapor, sliepka, ovos, stroj, klin* je tento vzťah pomerne slabo vyjadrený. Na takýchto slovách nám nič nenaznačuje ich významový obsah v jeho presnom, odbornom vymedzení. Takéto slová sa berú za termíny obyčajne na základe všeobecného zvyku označovať nimi určité predmety. Pre terminologické účely sa ich význam, pravdaže, presne definuje, t. j. dáva sa im náplň, ktorá je zovšeobecnením jednotlivých pojmov, označovaných v jazyku daným slovom. Tak napr. *železo* je pre obyčajného smrteľníka kus najobyčajnejšieho kovu, kým pre chemika je to prvok označovaný značkou Fe, s atomovým číslom 26 a s atomovou váhou 55.86.

V bežnej reči *klin* je kus dreva alebo železa s ostrým koncom. V strojníctve je to však spojovacia časť rozoberateľného spojenia, v staviteľstve druh tehly, v tlačiarenstve prostriedok na vypĺňovanie riadkov.

Z tohto príkladu zároveň vidíme, že tie isté slová majú v rôznych odboroch ako termíny rôzny významový obsah. Je to pochopiteľné, lebo keby malo byť v slovenčine pre každý pojem osobitné slovo, musel by náš slovník vzrásť do nesmiernych rozmerov.

Inokedy sa pre vyjadrenie odbornej definície ako termín používa slovo z hovorového štýlu, ale vo význame prenesenom na základe podobnosti tvaru alebo činnosti.

Napr. termín *hlava* z biologie sa prenáša do technického názvoslovia *(hlava kolesa, stĺpu, klinca), krídlo* zo zoologie do názvov ako *krídlo lietadla, krídlo domu, krídlo dverí, krídlo vo vojenskej taktike, vo futbale* a i. Na základe podobnosti činnosti sa prenáša napr. názov *baran* zo zoologie na pomenovanie určitého nástroja na zarážanie stĺpov a pod.

Niekedy sa na odlíšenie odborných termínov od slov hovorového jazyka využíva prípona *-ec* alebo *-ica*, ktorá tu nemá temer nijakú významovú náplň, slúži práve len na spomenuté odlíšenie. Napr. *prsteň — prstenec, hlava — hlavica.*

Veľkú skupinu tvoria také termíny, ktoré už svojou odvodzovacou príponou aspoň zčasti naznačujú svoj význam. Tak pri termínoch *plnidlo, meradlo, miešadlo, miešačka, mláťačka, sejačka* už prípona *-dlo* alebo *-čka* ukazuje, že tu je význam nástroja.

Pri tvorení termínov sa využívajú všetky živé a produktívne slovotvorné prípony, pričom súhrnný význam termínu sa opiera jednak o význam danej prípony, jednak o význam slovného základu, ktorým sa obyčajne vystihuje iba jedna, a to najvýraznejšia črta pomenovaného predmetu alebo zjavu. Termín teda neopisuje veci a pojmy, ale zachycuje ich prí-

značné vlastnosti, vhodné na vyjadrenie čo najsprávnejšieho vzťahu medzi definíciou a termínom.

Ani pri možnosti veľkého počtu kombinácií slovných základov s odvodzovacími príponami by sme nevystačili na utvorenie termínov pre všetky predmety a javy. Preto sa veľmi často tvoria termíny v podobe **združených pomenovaní**.

Hlavnou črtou združených pomenovaní je, že svojím základným členom označujú druh alebo skutočnosť vyššieho stupňa a členom určujúcim, obyčajne vo forme adjektíva, pridávajú ďalšie, rozlišujúce znaky. Tak popri súhrnnom termíne *kliešte* máme aj termíny pre rôzne druhy klieští: *kliešte štípacie, kliešte kováčske, kliešte zámočnícke, kliešte lekárske* a i.

Záväznými sú združené pomenovania (obyčajne dvojčlenné) v nomenklatúre zoologickej, botanickej a chemickej. (Nomenklatúrou na rozdiel od terminologie rozumieme súhrn názvov tvorených v podstate podľa rovnakých zásad pre veľký počet vecí rovnakého druhu. Napr. zvieratá v zoologii, rastliny v botanike, kyseliny, kysličníky v chémii.) Tu sa podstatným menom vyjadruje rod, prídavným menom druh: *hrach poľný, pstruh potočný, koza domáca, kysličník uhličitý*. V takýchto termínoch je ustálený taký poriadok slov, že prídavné meno je až za podstatným menom, a to práve preto, že sa prídavným menom rozlišujú rovnaké rody.

V iných odboroch používajú sa však ako termíny aj združené pomenovania s normálnym poriadkom slov: *vetracia šachta, písací stroj, taviaca pec, lis na olovo, stupeň vlhkosti, teplota predhrievania*. Je to v tých prípadoch, kde nomenklatúra netvorí prísne vybudovanú sústavu.

Obyčajne však terminologia každého vedného odboru, najmä nomenklatúra, tvorí určitým spôsobom vybudovanú sústavu, v ktorej sa niekedy používajú aj osobitné výrazové prostriedky, ktoré nie sú známe ani v hovorovom štýle ani v literárnom umeleckom jazyku.

Takýmto osobitným výrazovým prostriedkom je spomenuté kladenie prídavného mena za podstatné meno v nomenklatúrach niektorých vedných odborov. Niekedy sa v odborných terminologiách tvoria slová, ktoré nie sú bežné v iných štýloch spisovného jazyka. Také sú napr. právne termíny (v zmenkovom práve) *postupiteľ* (cedent) „veriteľ, ktorý svoju pohľadávku prevedie (ceduje) na iného", *postupník* (cesionár) „kto nadobudne pohľadávku prevedením od veriteľa", *postúpenec* (cessus) „dlžník vo vzťahu k postupiteľovi a postupníkovi". Často sa využívajú rozličné odvodzovacie prípony rovnakého významu na systémové rozlíšenie pojmov (porov. právne termíny *poistiteľ* „ústav, u ktorého je niekto poistený", *poistník* „osoba, ktorá dáva niekoho poistiť", *poistenec* „osoba, ktorá je poistená").

Prehodnotenie bežných odvodzovacích prípon najlepšie vidieť v chemickej nomenklatúre kysličníkov a kyselín, kde sa využitím jestvujúcich prípon prídavných mien a ich sostavením do určitého poradia naznačuje veľmi presne mocenstvo prvkov: *kysličník sodný* (Na_2O), *kysličník vápenatý* (CaO), *kysličník hlinitý* (Al_2O_3), *kysličník uhličitý* (CO_2), *kysličník*

dusičný (N_2O_5), *kysličník sírový* (SO_3), *kysličník chloristý* (Cl_2O_7), *kysličník osmičelý* (OsO_4).

Dôležitým znakom odborného názvoslovia je medzinárodnosť. Medzinárodné termíny, najmä latinského a gréckeho pôvodu, sa používajú temer v rovnakej podobe vo všetkých kultúrnych jazykoch *(komunizmus, systém)*.

Niektoré termíny sa doslova prekladajú z jazyka do jazyka. Tým vznikajú tzv. k a l k y. Kalkom rozumieme doslovný preklad, t. j. nahradenie všetkých cudzích slov patričného termínu zodpovedajúcimi domácimi slovami alebo aspoň niektorými domácimi prvkami. Tak napr. termín *pristávacia rýchlosť* — rus. *posadočnaja skorosť* — angl. *landing speed* je v každom z uvedených troch jazykov vyjadrený tými istými prostriedkami. Iný príklad je termín *kalidlo*, kde slovný základ *kaliť* je vyjadrený napr. fr. *tremper*, angl. *to hard*, nem. *härten*, kým význam prostriedku, nástroja sa v slovenčine vyjadruje príponou *-dlo*, vo fr. slovom *substance*, v angl. *medium*, v nem. *Mittel*, takže termíny v uvedených jazykoch znejú takto: sloven. *kalidlo*, fr. *substance à tremper*, angl. *hardening medium*, nem. *Härtemittel*. Iný taký termín je napr. *vysoké napätie*, fr. *tension haute*, angl. *high tension*, nem. *Hochspannung*.

Cudzie slová používajú sa v odbornom názvosloví v oveľa väčšom množstve než v literárnom jazyku. Ba niekedy je použitie cudzích slov dokonca výhodnejšie než tvorenie násilných domácich názvov typu „hospodárnik" alebo „užitočník" za *ekonomizér* (zariadenie, ktorým sa pri parných strojoch využíva teplo dymových plynov pred ich vstupom do komína na predhrievanie napájacej vody).

Cudzie slová využívajú sa hlavne v terminologiách teoretických odborov (napr. v chémii, geodézii), kým v praktických vedných odboroch (napr. botanika, lesníctvo, strojníctvo) prevládajú názvy domáceho pôvodu.

Odborné termíny sú dôležitou súčiastkou v slovnej zásobe každého kultúrneho jazyka. Na vyjadrenie všetkých pojmov musí mať jazyk vhodné prostriedky, ktoré vyhovujú požiadavke presnosti a pritom sa neodchyľujú od spisovnej normy. Potreba odbornej terminologie nesmierne vzrástla najmä budovaním socializmu. Tvorenie názvov pre stále vznikajúce nové veci a pojmy má význačnú úlohu pri spresňovaní a vypracúvaní spisovného jazyka. Je jeho obohatením. Ale pritom treba pamätať, aby sa nové termíny tvorily s ohľadom na živé vývinové tendencie dnešného spisovného jazyka i s ohľadom na jeho doterajší vývin.

Pozn. red.: Miesto termínov „odborný jazyk", „hovorový jazyk", „administratívny jazyk" ap. používame teraz radšej termíny *odborná reč, hovorová reč, administratívna reč*. ap.

Keď — kedy

Vincent Blanár

Dosť často sa stretávame s neistotou, či možno použiť popri spojke *keď* aj *kedy* v podraďovacom súvetí, kde má vedľajšia veta platnosť príslovkového určenia času. Ide o také súvetia, ktorých hlavná veta obsahuje nejaké časové určenie. Napr.: *V roku 1945, keď sa skončila druhá svetová vojna, mal náš Janík tri roky. Nikto nebol doma v tom čase, keď vypukol požiar.* Otázka sa nám ukáže v jasnejšom svetle, ak porovnáme gramatické významy slov *keď* a *kedy*.

Podraďovacia spojka k e ď: 1. Najčastejšie uvádza príslovkové časové vety: *Keď som k vám prišiel, nebol si doma. Nový školský rok začína v dobe, keď celým svetom znie hlas berlínskeho festivalu.*

2. Zriedkavejšie má *keď* význam podmieňovacej spojky: *Keď chce Košický okres splniť výkup na 100% do 8. septembra, muselo by RSD vykúpiť denne vyše 100 vagónov (keď = ak).*

3. Keď má význam príčinnej spojky: ... *ale mňa vyplatil, čo bolo tým súrnejšie, keď som odchádzal z domu (keď = keďže).*[1] V tomto význame sa používa spojka *keď* len v básnickom štýle.

Aj v našich nárečiach, rovnako ako v spisovnom jazyku, spojka *keď* uvádza vety časové, zriedkavejšie príčinné a podmieňovacie.[2]

K e d y je zámenná príslovka.[3] Pýtame sa ňou na príslovky času *(kedy? — dnes, zajtrá, popoludní, vtedy ...)*, alebo uvádza časové otázky: *Kedy si sa o tom dozvedel? Kedy splní vaše družstvo predpísaný kontingent?*

O príslovkách je známe, že prechádzajú do iných lexikálno-sémantických kategórií. Rozširujú zásobu synsémantických slov: častíc, modálnych slov, ale v prvom rade spojok.[4] A tak keď sme hovorili o lexikálnom význame príslovky *kedy*, treba ešte uviesť jej spojkové funkcie.

1. *Kedy* sa používa v nepriamych otázkach ako podraďovacia spojka. a) Uvádza vedľajšiu vetu, ktorá má v súvetí platnosť predmetnej vety. Napr.: *Neviem, kedy to mám urobiť. Musíme sa dozvedieť, kedy odchádza vlak do Handlovej.* — b) Po neosobných slovesách[5] a po výrazoch stavu má vedľajšia veta so spojkou *kedy* platnosť podmetnej vety: *Uvidí sa, kedy prácu dokončia. Nie je jasné, kedy sa dohodnú.* A pod. (Súvetia tohto druhu nie sú časté.)

---

[1] Príklad uvádza B. L e t z, *Gramatika slovenského jazyka*, Bratislava 1950, 463. Príklady, ktoré Letz uvádza na spôsobový význam spojky *keď*, nie sú jednoznačné.

[2] Porov. napr. J. S t a n i s l a v, *Liptovské nárečia*, T. Sv. Martin 1932, 483.

[3] Označenie zámenná príslovka je bežné v inoslovanských gramatikách. Napr. V. V i n o g r a d o v, *Russkij jazyk (Grammatičeskoje učenije o slove)*, Moskva-Leningrad 1947, 396 alebo L. A n d r e j č i n, *Osnovna balgarska gramatika*, Sofia 1944, 395 n.

[4] K tomu porov. V. Vinogradov, 1. c. 392-297.

2. Osobitný prípad predstavujú súvetia typu *Kedy prídeš, vtedy to dostaneš. Kedy odíde, vtedy odíde.* Zčasti sa tieto súvetia približujú idiomatickým spojeniam. Súvzťažné príslovky *kedy — vtedy* sa tu používajú ako „odkazovacie slová"[6]. Popri spojovacom význame sa uplatňuje i lexikálny význam príslovkový, ktorý je zdôraznený postavením časovej príslovky *vtedy* v jednej vete oproti *kedy* v druhej vete. Takáto významová komplexnosť vo vzťahu viet uvedených súvetí by poukazovala na vzťah priradenosti. No vzťahy priradenosti a podradenosti treba chápať dialekticky. Medzi súvetím priraďovacím a podraďovacím niet presnej hranice. Podľa I. Popova nemožno zmeniť poradie výpovedí v priraďovacom súvetí, nakoľko sa v ňom odráža poradie v následnosti *javov*, a podradenosť sa začína práve tam, kde poradie výpovedí možno pozmeniť, nakoľko ono podáva nie hierarchiu javov, ale hierarchiu *myšlienok, utvorenú hovoriacim podľa* cieľa výpovede.[7] V súvetí *Kedy prídeš, vtedy to dostaneš,* ktoré na rozdiel od súvetia typu *Kedy odíde, vtedy odíde* možno pokladať za živý syntaktický útvar, dá sa zmeniť poradie viet: *Vtedy to dostaneš, kedy prídeš.* Podľa toho sa ukazuje, že ide o podraďovacie časové súvetie, ktoré však stojí na hranici priradenosti a podradenosti.

Z porovnania významu spojky *keď* a príslovky *kedy,* použitej v platnosti spojky, vysvitá, že slová *keď* a *kedy* by sa mohly zanieňať len v časových vetách. *Keď* a *kedy* sa svojím syntaktickým významom zreteľne odlišujú. *Keď* je spojka časová. *Kedy* vo funkcii spojky uvádza obyčajne predmetnú alebo podmetnú vetu nepriamej otázky. K určitému priblíženiu prichodí cez súvetie typu *Kedy prídeš, vtedy to dostaneš.* Používanie slova *kedy* sa niekedy ďalej rozširuje i na také časové súvetie, ktoré má v hlavnej vete nie príslovku *vtedy,* ale akékoľvek časové určenie. To sú prípady uvedené na začiatku našej úvahy. *(Nikto nebol doma v tom čase, keď* [*kedy*] *vypukol požiar.)*

Súvetia tohto druhu patria medzi veľmi produktívne konštrukcie podraďovacích súvetí v slovenčine. V spisovnej slovenčine pokladá sa v nich za správne iba spojenie so spojkou *keď. Nikto nebol doma v tom čase, keď vypukol požiar. V roku 1945, keď sa skončila druhá svetová vojna, mal náš Janík tri roky.*

---

[5] Uvádza i B. Letz, l. c. 462.

[6] Termín podľa Vl. Šmilauera, *Novočeská skladba,* Praha 1947, 27. Odkazovacie slová zaraďuje medzi spojky L. Ďurovič, *K otázke neohybných častok reči v slovenčine.* Sep. z Jazykovedného sborníka 1950, 27.

[7] I. A. Popov, *Složno-sočiňonnoje predloženije v sovremennom russkom jazyke* (sborník Voprosy sintaksisa sovremennogo russkogo jazyka, Moskva 1950, 355-396), str. 395, podáva toto pozoruhodné určenie špecifiky priradenosti a podradenosti: *Priradenosť* zobrazuje javy a procesy reálnej skutočnosti v prirodzenej následnosti ich prejavov. V následnosti výpovedí sa odráža následnosť samotných javov. Zatiaľ v *podraďovacom* súvetí sa odráža hierarchia myšlienok, ktorú tvorí hovoriaci podľa cieľa výpovede.

V slovenských nárečiach sa v takýchto súvetiach tiež používa spojka *keď*. Napr.: *A potom tú sobotu, keď mau biť sobáš ... Roku tisídz ďevecto tricjatom druhom, keď bol* (sic!) *učiteľom ...*[8] *Aš tisídzďeveťstodvacaťšesť, keťsom sa z vojni vráťiu ...*[9]

Ako sa robí gramatický rozbor v sovietskych školách*

1. Gramatickým rozborom nazývame rozbor gramatickej stránky reči, ktorý má za cieľ, aby si žiaci istejšie a dôkladnejšie osvojili základy gramatiky a upevnili návyky.

Keďže gramatika sa skladá z morfologie a syntaxe, prirodzene i gramatický rozbor sa rozdeľuje na morfologický a syntaktický. Pri morfologickom rozbore podľa častí reči najprv všeobecne morfologicky charakterizujeme dané slovo, t. j. určíme, k akej časti reči a k akej jej skupine patrí (napr. podstatné meno, vlastné alebo všeobecné, životné alebo neživotné), a potom pozorujeme ďalšie gramatické príznaky danej časti reči (základná forma, skloňovanie, rod, číslo, pád).

Keďže k morfologii patrí i náuka o složení slova, analýza slov podľa ich složenia (určenie kmeňa a flexie v slove, určenie koreňa, predpony a prípony v kmeni) patrí tiež k morfologickému rozboru, je jeho variantom.

Pri syntaktickom rozbore predovšetkým určíme vetu (oznamovaciu, opytovaciu alebo rozkazovaciu; rozvitú alebo jednoduchú; osobnú alebo neosobnú, s neurčitým podmetom, mennú; úplnú alebo neúplnú) a potom rozoberáme vetu podľa vetných členov.

Okrem morfologického a syntaktického rozboru venuje sa v škole pozornosť i fonetickému rozboru. Pri fonetickom rozbore žiaci si všímajú zvukovej stránky slov, a to takto: určia tú alebo inú hlásku (či je to samohláska alebo spoluhláska, spoluhláska znelá alebo neznelá, tvrdá alebo mäkká); poukazujú na shodu alebo rozdiel medzi výslovnosťou a písaním (v slove *dorožka* „cestička" sa vyslovuje *š* a píše sa *ž*); určujú počet hlások a písmen v slovách; určujú miesto prízvuku.

V školskej praxi sa vyskytujú ešte i termíny „pravopisný rozbor" a „interpunkčný rozbor". Tieto druhy rozborov záležia v tom, že žiaci vysvetľujú pravopis určitého slova alebo kladenie niektorého interpunkčného znamienka. Pravopisný rozbor sa obyčajne spája s fonetickým a morfologickým, pretože žiaci pri vysvetľovaní pravopisu slova alebo ho kladú do vzťahu s výslovnosťou,

[8] Z nárečového materiálu, ktorý som sosbieral r. 1949 medzi slovenským menšinovým obyvateľstvom v Bulharsku.

[9] J. Stanislav, *Liptovské nárečia*, 494.

* Odpovede redakcie časopisu Russkij jazyk v škole čitateľom. (Russkij jazyk v škole 1951, č. 2, str. 91 n.) — Preložila Ela Čulenová. Preklad apretoval Dr. Štefan Peciar.

alebo analyzujú zloženie slova, alebo sa konečne odvolávajú na pravidlo, podľa ktorého určujú niektorú z častí reči a jej tvary. Interpunkčný rozbor súvisí prirodzene so syntaktickým, pretože pri ňom treba analyzovať štruktúru vety, ujasniť si v nej významové vzťahy a určiť jej typ.

Fonetický rozbor nie je základným druhom rozboru, pretože fonetika zaujíma v školskom vyučovaní ruštiny pomerne skromné miesto. Ako samostatný druh rozboru používa sa zväčša pri preberaní fonetiky (hláskoslovia). Pri morfologickom alebo syntaktickom rozbore fonetický rozbor sa uplatňuje len občas, obyčajne v súvislosti s vysvetľovaním pravopisu niektorého slova.

Základnými druhmi rozboru v škole sú teda morfologický a syntaktický rozbor. Žiaci musia vedieť vykonať v samostatnom súvislom výklade viac alebo menej úplný syntaktický i morfologický rozbor (podľa častí reči). To však neznamená, že jeden i druhý rozbor musí byť vyčerpávajúci. Obsah rozboru je podmienený rozsahom vedomostí, ktoré žiaci v danom čase majú. Avšak vo vzťahu s preberanou látkou rozbor býva obyčajne viac alebo menej úzko vymedzený. Ak sa na hodine preberajú napríklad akostné, vzťahové a privlastňovacie prídavné mená, i rozbor sa usmerňuje tak, aby sa žiaci cvičili v hľadaní príslušných prídavných mien. Pri preberaní morfologie kladie sa prirodzene hlavný dôraz na morfologický rozbor. Otázky týkajúce sa syntaktickej stránky vety učiteľ pritom nadhodí len občas (žiaci musia na žiadosť učiteľa vedieť určovať súvislosť medzi slovami alebo úlohu daného slova vo vete). Ak sa preberá syntax, v centre pozornosti stojí zasa naopak syntaktický rozbor a morfologický rozbor sa uplatňuje len čiastočne. Avšak s času na čas sa zorganizuje viac alebo menej úplný syntaktický i morfologický rozbor v rámci prebratého materiálu a v takom prípade syntaktický rozbor musí predchádzať pred morfologickým.

2. Na skúške sa vykonávajú základné druhy rozborov, syntaktický a morfologický (podľa častí reči), a to vo forme samostatného výkladu žiakov. Avšak vôbec nie je nutné, aby žiak rozobral všetky slová vo vete. Ak postupuje s istotou a správne, skúšajúci môže čoskoro prerušiť jeho prácu a klásť mu otázky. Môže mu napríklad dať za úlohu rozobrať zloženie niektorého slova alebo urobiť fonetický rozbor slova (tak sa to robilo počas roku), vysvetliť pravopis slova alebo odôvodniť použitie interpunkčného znamienka v danej vete. Analýzu zloženia slova treba cieľavedome zahrnúť do rozboru na skúške ako prácu povinnú pre všetkých žiakov. Na tento cieľ treba v každej vete napísanej na lístku podčiarknuť niektoré slovo, určené na analyzovanie.

3. Už z predchádzajúcich odpovedí je jasné, že gramatický rozbor sa robí čiastočne vo forme samostatného súvislého výkladu žiaka, čiastočne vo forme otázok vyučujúceho. Žiaci urobia obyčajne samostatne (nie na otázky učiteľa) viac alebo menej úplný syntaktický i morfologický rozbor v určitom poriadku. Tak napríklad pri slovese určujú, či je prechodné alebo neprechodné; zvratné alebo nezvratné; dokonavé alebo nedokonavé; ďalej sa označí základná forma a časovanie, spôsob a čas, číslo a osoba v prítomnom čase, číslo a rod (v slovenčine i osoba — pozn. red.) v minulom čase. Druhá časť rozboru sa zakladá na odpovediach žiaka na otázky skúšajúceho, pravda, ak sú kladené cieľavedome. Cieľom učiteľa je presvedčiť sa, nakoľko žiaci rozumejú látke, preto môže dať niektorému žiakovi, rozoberajúcemu vetu, za úlohu odôvodniť, prečo

používame určitý termín pre daný jazykový jav, inokedy zasa zopakovať pravidlo. Konkrétnejšie významy určitej gramatickej kategórie alebo formy objasňujú žiaci tiež vo forme odpovedí na otázky. Napr.: význam daného akostného alebo vťahového prídavného mena (či označuje farbu, rozmer, formu, látku ap.), význam prítomného času slovesa (dej prebiehajúci súčasne s prejavom; dej trvací; dej prebiehajúci zdanlivo súčasne s prejavom, ale v skutočnosti predčasný) atď.

Skúšajúci môže dať otázku, ako je utvorené niektoré slovo (napríklad nejaká príslovka), dať analyzovať jeho zloženie, vysvetliť pravopis slova, vyhľadať príbuzné slová, poukázať na shodu alebo rozdiel medzi výslovnosťou a grafikou slova, určiť v ňom prízvuk, vysvetliť použitie určitého interpunkčného znamienka, nájsť časť podmetovú a časť prísudkovú, vyhľadať synonymum k slovu, obmeniť daný zvrat reči ap. Prirodzene, že v kladení otázok treba zachovať mieru. Rozbor sa nesmie robiť príliš ťažkopádne. Učiteľ sa zastavuje hlavne pri takých jazykových faktoch, ktoré si zasluhujú zvláštnej pozornosti, obzvlášť pri faktoch súvisiacich s práve preberanou látkou.

Otázky kladieme žiakovi obyčajne až potom, keď už vykonal rozbor, no niekedy i v priebehu rozboru. Ale ak učiteľ predpokladá, že žiak nerozumie úplne rozoberanej vete ako celku alebo niektorému slovu v nej, má žiadať ešte pred rozborom, aby žiak vysvetlil smysel frázy alebo jednotlivého slova. Nemožno pripustiť, aby žiaci rozoberali vety, ktorým nerozumejú. Ak sa žiakom dávajú rozoberať vety s veľmi zložitou konštrukciou (v 8.—10. triede), môžeme často pozorovať, že niektorí žiaci nemôžu pochopiť vyjadrenú myšlienku. V takom prípade je veľmi účelné požiadať niektorého žiaka, aby vyjadril podstatu danej myšlienky veľmi všeobecnou krátkou formou.

Avšak nie je potrebné pri rozbore vyberať vety vyžadujúce väčších komentárov. Vecný obsah viet, ktorým žiak úplne rozumie, netreba rozoberať.

4. Pri rozbore podraďovacieho súvetia treba určiť vetu hlavnú a vedľajšiu; ak je vedľajších viet viacej, treba si všimnúť, či ide o vedľajšie vety rovnorodé (k sebe priradené) alebo stupňovite závislé (vedľajšia veta prvého stupňa, druhého stupňa atď.); treba určiť druh vedľajšej vety (predmetná, prívlastková a pod.), ďalej spojku alebo vzťažné zámeno, spájajúce vedľajšiu vetu s hlavnou; ak sa vedľajšia veta viaže na určité slovo hlavnej vety, treba určiť i toto slovo.

Učiteľ môže dávať i rôzne otázky. Napr.: o významovom odtienku predmetnej vety, ktorý nadobúda vedľajšia veta vplyvom spojky, o shode vzťažného zámena *ktorý* s príslušným podstatným menom v hlavnej vete ap.

Pri vetách so zložitou konštrukciou je veľmi účelné sostaviť názorné schémy.

5. Požiadavka, aby pred morfologickým rozborom predchádzal syntaktický, nie je vždy nevyhnutná. Pri preberaní morfológie hlavnú pozornosť treba venovať práve morfologickému rozboru. Pri morfologickom rozbore podľa častí reči, keď pred ním nepredchádzal syntaktický rozbor, je účelné postupovať v takom poradí, v akom žiaci rozoberajú vetné členy, t. j. ako sa kladú otázky k jednotlivým slovám vety. Veď i pri rozbore podľa častí reči žiaci musia vedieť pochopiť súvislosť medzi slovami vo vete. Ak by si nevšímali súvislosti medzi slovami, často by nevedeli správne určiť tvar niektorého slova. Lebo súvislosť medzi slovami, presnejšie závislosť jedného slova na druhom, možno najľahšie pochopiť, keď rozbor postupuje od podmetu a prísudku k slovám, ktoré ich bližšie

určujú. Vzniká otázka, či žiaci môžu robiť rozbor podľa častí reči v uvedenom poradí bez predbežného syntaktického rozboru. Môžu, ak sa v tom budú stále cvičiť. Keď žiaci takto pristupujú k rozboru častí reči, v skutočnosti robia syntaktický rozbor, avšak len v hlave, a pritom zďaleka nie úplný. Vyhľadávajú hlavné slová vo vete (podmet a prísudok) a vychodiac z nich, pýtajú sa na slová, ktoré ich rozvíjajú. Pritom nemusia určovať, o aké vetné členy ide.

Rozbor podľa častí reči predpokladá schopnosť rýchle sa orientovať v štruktúre vety. Takáto schopnosť sa nedosiahne odrazu, a preto zpočiatku, hlavne v 5. triede, môžeme rozoberať slová v tom poradí, v akom nasledujú za sebou vo vete. Avšak i v takomto prípade žiaci si musia všímať súvislosť medzi slovami, nakoľko tvary slova sú určené jeho postavením vo vete.

Poradie rozboru podľa častí reči závisí i na zvláštnostiach rozoberaných viet. Môžu sa vyskytnúť také vety, pri ktorých rozbor slov podľa poradia by práve mohol zapríčiniť chyby. Aby sa chyby zamedzily, je niekedy nutné urobiť najprv syntaktický rozbor, hoci len čiastočný.

(*Pozn. red.:* V preklade tejto odpovede sú vynechané osvetľujúce príklady.)

6. Pri syntaktickom rozbore vety vôbec nie je nevyhnutné vo všetkých prípadoch robiť i morfologický rozbor. Avšak ak preberáme spôsoby vyjadrovania určitých vetných členov rôznymi časťami reči, je samozrejmé, že morfologický rozbor podľa častí reči sa musí uplatniť aj pri syntaktickom rozbore. Pritom učiteľ môže postupovať rôzne podľa toho, či má v úmysle robiť úplný rozbor alebo len čiastočný.

Ak je úloha zameraná len na určité vetné členy, žiaci vyhľadávajú vo vete tieto členy, určujú ich druh (napr. prívlastok — shodný alebo neshodný; predmet — priamy alebo nepriamy), určujú, k akému slovu sa vzťahuje daný člen (napr. predmet k prísudku) a akou časťou reči je vyjadrený.

Pri úplnom syntaktickom rozbore, keď sa charakterizuje veta a rozoberajú sa všetky jej členy, morfologický rozbor môže byť neúplný. Poukazuje sa len na časť reči, ktorou je vyjadrený daný člen vety, no nehovorí sa o jej gramatických príznakoch. V tomto prípade morfologický rozbor sa prepletá so syntaktickým: syntaktickú charakteristiku určitého slova súčasne sprevádza morfologická charakteristika (všeobecná, neúplná).

Nakoniec učiteľ periodicky uplatňuje úplný syntaktický a taktiež úplný morfologický rozbor. Pretože úplné morfologické určovanie jednotlivých častí reči (napríklad slovesa) niekedy nadlho odvádza pozornosť žiakov od syntaktickej stránky vety a prekáža im, aby si utvorili celistvú predstavu o štruktúre vety, je účelné pri úplnom syntaktickom i morfologickom rozbore urobiť najprv úplný syntaktický rozbor a len potom prejsť k rozboru morfologickému, bez vzájomného prepletania oboch druhov rozboru.

7. Na žiakov 8.—10. triedy sa kladú pri gramatickom rozbore oveľa vyššie požiadavky než na žiakov 5.—7. triedy. Neprejavuje sa to v tom, že by sa menila technika rozboru; tá ostáva nezmenená; ale v tom, že vo vyšších triedach sa vyberajú na rozbor ťažšie vety (so složitou konštrukciou).

Ako vieme, gramatický rozbor sa robí i v 5.—7. triede len čiastočne vo forme samostatného súvislého výkladu žiakov; časť rozboru prebieha podľa učiteľových otázok. Učiteľ sústreďuje pozornosť žiakov na jednotlivé jazykové javy, ktoré to z nejakého dôvodu vyžadujú (napr. s hľadiska pravopisu), a dáva žiakom rozličné úlohy (vysvetliť význam určitej formy, vysvetliť pravopis slova

alebo použitie interpunkčného znamienka a pod.). Je samozrejmé, že v 8.—10. triede učiteľ môže od žiakov vyžadovať oveľa viac, ako v 5.—7. triede.

(*Pozn. red.:* V preklade tejto odpovede je vynechaná ukážka rozboru konkrétnej vety.)

Ako kontrolovať úlohy*

Ústav pre metodiku vyučovania pri Akadémii pedagogických vied a školské oddelenie Ministerstva osvety RSFSR vydaly metodickú príručku o domácich úlohách, ktorá obsahuje smernice týkajúce sa kontroly písomných úloh z ruštiny v 5.—7. triede. Hlavné body týchto smerníc môžeme shrnúť takto:

Všetky kontrolné diktáty, ako i písomné práce a kompozície je učiteľ povinný skontrolovať pred ich analyzovaním v triede. Obyčajné cvičenia, ukladané domov každý deň, treba v triede kontrolovať kolektívne. Pritom učiteľ musí dávať pozor, aby v sošitoch žiakov neostala ani jedna neopravená chyba. Cieľ spočíva práve v tom, aby sa žiaci naučili pozorne opravovať napísané cvičenia. Učiteľ má byť veľmi prísny voči žiakom, ktorí sú nevšímaví pri opravách svojich prác a nechávajú v sošite neopravené chyby. Už i za jednu takú chybu môže učiteľ dať zlú známku. Takto treba brať i chyby, ktorých sa dopustia žiaci v triede pri odpisovaní textu, napísaného správne na tabuli. Ak si žiaci pozorne opravujú svoje chyby v triede, nemusí učiteľ *každodenne* brať domov sošity žiakov s cvičeniami na opravovanie. V tomto prípade však učiteľ musí kontrolovať, nakoľko pozorne si žiaci opravujú písomné práce, a to po prvé v triede, výberove, pri ústnych odpovediach žiakov vyvolaných k stolu; po druhé doma, keď berie periodicky sošity všetkých žiakov (raz za týždeň alebo za dva týždne). Avšak čím nepozornejšie žiaci opravujú svoje úlohy, tým častejšie musí učiteľ kontrolovať a opravovať sošity doma. Osobitnú pozornosť treba venovať zaostávajúcim žiakom. Ich práce treba prezerať každý deň.

* Odpoveď časopisu Russkij jazyk v škole (1951, č. 2, str. 94) čitateľom. — Preložila Ela Čulenová za redakčnej spolupráce Dr. Štefana Peciara.

Pozn. red.: 5.-7. trieda sovietskej školy odpovedá našej strednej škole, 8.-10. trieda našej škole III. stupňa.

PODNETY A DISKUSIE

Točovka alebo sústruh*

Ján Horecký

Pre obrábací stroj, ktorým sa opracúvajú kovové, drevené a iné predmety tak, že sa tieto predmety otáčajú, máme v súčasnej spisovnej slovenčine dva názvy: *točovka* a *sústruh*. Pri ich používaní sa prejavuje kolísanie a neistota i vo vydaniach toho istého nakladateľstva, ba aj v prácach toho istého autora. Väčšina dokladov na obidve slová v slovníkovej kartotéke Jazykovedného ústavu je z obdobia po druhej svetovej vojne, niekoľko z obdobia vojny. Zo starších období sú k dispozícii iba výpisky zo slovníkov. Tento stav súvisí jednak s tým, že excerptá JÚ nesiahajú do starších období, ale najmä so skutočnosťou, že v starších obdobiach nebolo slovenskej technickej literatúry, z ktorej by sa mohly robiť výpisky.

Za takejto situácie vzniká dojem, akoby slovo *točovka* vzniklo až r. 1940. Z tohto roku totiž pochádza poučka v Pravidlách slovenského pravopisu, že slovo *sústruh* je nesprávne a že sa má používať *točovka* alebo *tokársky stroj*.** Pravdepodobne preto sa dnes začína slovo točovka z odborného slovníka vyhadzovať. Treba sa preto pozrieť jednak na históriu týchto slov a tak zistiť, ktoré z nich je v spisovnej slovenčine opodstatnené historicky, jednak uvážiť, ktoré z nich bude vhodnejšie ustáliť pre tvoriacu sa slovenskú terminologiu obrábania.

Ako sme už spomenuli, do dnešnej epochy spriemyselňovania Slovenska nebolo slovenskej technickej literatúry. Preto nemôžeme citovať doklady z literatúry, ale iba hľadať jednotlivé stopy v slovníkoch. Pri *točovke* vedú tieto stopy predbežne až do r. 1919, keď sa v *Železničnom slovníku maďarsko-nemecko-slovenskom* od Ivana Viesta objavujú termíny *ručná točovka* (str. 171), *čelná točovka* (str. 186), *točovka na kovy* (str. 206) a *dvojitá točovka* (str. 366). Potom nachádzame slovo *točovka* v *Právnickom terminologickom slovníku* od Vladimíra Fajnora a Adolfa Zátureckého (r. 1921), kde je v druhej časti (slovensko-maďarskej) slovo *sústruh* i *točovka*, a to bez akéhokoľvek rozlišovania. I v prvej časti (maďarsko-slovenskej), ktorá vyšla r. 1923 v druhom, opravenom vydaní, je pri hesle *esztergapad* preklad *sústruh, točovka, tokárňa* a pri hesle *esztergályos* preklad *tokár, sústružník*. Ďalej je *točovka* v *Nemecko-česko-slovenskom strojníckom slovníku, Elektrotechnika*, z r. 1930, a to pod heslom *Drehbank*, ktoré sa prekladá česky ako *soustruh* a slovensky ako *točovka*, a pod heslom *Drehbankfutter*, ktoré sa prekladá do češtiny ako *soustruhové sklíčidlo* a do slovenčiny ako *točovkové upínadlo*. V tom istom strojníckom slovníku,

* Tento príspevok s. Horeckého uverejňujeme ako podnet k diskusii. Očakávame aj vyjadrenie odborníkov z priemyslu a predovšetkým našich sústružníkov.

** Na str. 394 Pravidiel sú heslá: *sústruh = točovka, tokársky stroj, *sústružník = *tokár*, *sústružňa = *tokáreň*, na str. 409 je heslo ***točovka, -y, tokársky stroj.***

v časti týkajúcej sa všeobecného strojníctva z r. 1935, prekladá sa už *Drehbank* ako *sústruh*, ale hneď vedľa sa slovo *drehen* prekladá nie *sústružiť*, lež *točiť na sústruhu*.

V Slovenskej reči VI, 1937/38, str. 349 je stručná poznámka, že Technický odbor Matice slovenskej používa len *točovku*, nie *sústruh*. Z tejto poznámky pravdepodobne vychádzali sostavovatelia slovníkovej časti Pravidiel slovenského pravopisu z r. 1940.

V doterajších menších slovenských slovníkoch, neorientovaných na odbornú terminologiu (a takých bola prevažná väčšina), niet slova *točovka*, ale nieto tam ani slova *sústruh*. Obyčajne sa uvádzajú len príslušné slovesá a od nich odvodené mená zamestnania, prípadne aj mená miesta, takže môžeme sledovať len výskyt týchto slov. Tak v Kálalovom *Slovenskom slovníku z literatúry aj nárečí* (B. Bystrica 1924) sa uvádzajú heslá *tokár = soustružník, tokáreň = dílna soustružníka, tokáriť = soustruhovat*. V Tvrdého *Slovenskom frazeologickom slovníku* (Praha — Prešov 1933, 2. vyd.) sú len heslá *tokár, tokáreň, tokáriť*. Kubín v slovensko-českom diferenciálnom slovníčku z r. 1920 má len heslá *tokár = soustružník, tokáreň = soustružna, tokárstvo = soustružnictví*. Frýdecký-Kompiš v diferenciálnom slovníčku z r. 1919 majú taktiež len heslá *tokáriť = soustruhovat, tokár = soustružník*. V slovníku K. Kálala a K. Salvu z r. 1896 sú heslá *tokár = soustružník, tokáreň = dílna soustružníka, tokáriť = soustruhovati*. Loos vo svojom *Slovníku slovenskej, maďarskej a nemeckej reči* z r. 1869 uvádza heslá *eszterga = Drehbank = tokáreň; esztergályos = Drechsler = tokár; esztergál = drechseln = tokáriť, krúžiť* a *esztergavas = Dreheisen = tokárske železko, struh*.

Cenný doklad máme z časopisu Dom a škola VIII, 1892, z článku A. P. Zátureckého *O remeslách a výrobkoch*, kde sa na str. 15 uvádza *tokár* a na str. 346 *tokárstvo, tokár, točenie, točiť* a *vytočiť*.

Jančovič vo svojom *Novom maďarsko-slovenskom a slovensko-maďarskom slovníku* z r. 1848 má síce heslá *sústružníctvo, sústružník*, ba dokonca aj *struženina* a *sústružiť*, no na podiv nemá slovo *sústruh*, čo možno veľmi pravdepodobne vysvetliť ako nedopatrenie. Zato J. Palkovič v *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* z r. 1821 má heslá *saustruh, saustružník* (ide o česko-nemecký slovník!). Káže však skloňovať tak, že gen. je *saustru*, lok. *saustru*, čo nasvedčuje tomu, že nechápal pôvod slova a že nevidel v ňom základ *struh*. Okrem toho však uvádza aj slovenské slovo *struhár* a prekladá ho ako *saustružník*.

Tvar *struhár* pochádza podľa všetkého od Bernoláka, ktorý označuje tvar *sústružník* krížikom ako bohemizmus a navrhuje zaň tvar *struhár*. Za bohemizmy pokladá Bernolák aj rad *sústrováňí, sústrovati, sústruh* (gen. *sústru*), *sústružnice, sústružnický, sústružnictví* a navrhuje za ne slovenské slová *strúhaňí*, resp. *tokáreňí, strúhať*, resp. *tokáriť, struhadlo, struhační*, resp. *tokarský, struhárka, struhárský, struhárství*.

Pritom slovo *struhadlo*, na ktoré sa v tomto rade dva razy odvoláva (pri slovách sústruh a sústružní železko), má u Bernoláka takéto významy: 1. *ferrum rasorium, radula, Reibeisen, részellö, vakaró* so synonymom *struhač, struhák* (teda nástroj na strúhanie, napr. dnes na strúhanie mrkvy, tvrdého pečiva a pod.), 2. *tornus, Dreicheisen, Drechseleisen, esztergár, esztergárvas* so synonymom *struhárské železko* a bohemizmom *sústružní železko* (teda dnes asi „tokár-

sky nôž"), 3. *iugum tornatorium, Drechselbank, esztergáros műhely* so synonymom *struch* a s bohemizmom *sústruh*.

Z uvedeného prehľadu vidieť, že v slovenskej literatúre, ako aj v prístupných slovníkoch slová *sústružňa, sústružník, sústruhovať* (u Bernoláka aj *sústruh)* temer dôsledne sa pokladajú za bohemizmy a že sa miesto nich používajú slová *tokár, točiť, tokáriť* a pod. Z toho možno usudzovať, že autori uvedených slovníkov (ba aj autori článkov v časopisoch, napr. Záturecký) nepokladali tieto slová za súčiastku slovenskej slovnej zásoby a ak sa teda tieto slová vyskytujú v slovenskom kontexte, treba ich pokladať za prevzaté z češtiny.

Preberanie slov medzi kultúrnymi, najmä historicky i typologicky blízkymi jazykmi (akými sú čeština a slovenčina) je bežný zjav, ak niet v domácom jazyku názvov pre nové veci a pojmy. Touto potrebou, resp. nedostatkom výstižného názvu pre daný spôsob obrábania sa dosť často argumentuje aj pri otázke pomeru slov *sústružník — tokár,* resp. *sústruh — točovka.*

Prevzatie slova *sústružník* sa totiž niekedy odôvodňuje tak, že sústružník je čosi viac než náš tokár, lebo vraj je to pracovník, ktorý obrába kovy, kým tokár vraj obrába iba drevo. Zdá sa nám, že tento argument nie je vecne opodstatnený. Keby totiž bol skutočne rozdiel medzi tokárom a sústružníkom v uvedenom smysle, mal by sa prejavovať aj v češtine, a to tak, že by pre obrábača železa bol iný názov než pre obrábača dreva. Podľa našich vedomostí však v češtine takejto diferenciácie niet a slová *soustruh, soustružník* sa používajú bez rozdielu, či ide o obrábanie dreva, alebo o obrábanie kovov.

Niet sporu o tom, že slovo *sústruh* je v češtine veľmi staré. K o t t o v *Česko-německý slovník* napr. uvádza citát z Jána Husa, v ktorom sa už spomína *sústruh.* Práve preto však treba predpokladať, že sústruh bol pôvodne názvom pre nástroj na obrábanie dreva. Ťažko totiž predpokladať, že už v dobe Husovej poznali v Čechách niečo podobného dnešnej točovke. S vývinom výrobnej techniky sa však prvotné názvy nástrojov na obrábanie dreva preniesly aj do oblasti obrábania kovov: slová ostaly, ale zmenila sa ich obsahová náplň, čo nie je v dejinách významu slov nijaká zvláštnosť (porov. napr. *pero,* ktoré sa ešte stále volá perom, i keď je už veľmi ďaleko od pôvodného vtáčieho pera).

V češtine sa pri prvotnom, starobylom názve vychádzalo z predstavy *strúhania,* kým v slovenčine, ako vidieť z uvedených dokladov, bola tu predstava *točenia.* Inými slovami: ak sa môže v češtine sloveso *soustruhovati* používať pre obrábanie dreva i kovov, tak isto sa v slovenčine môže staré sloveso *točiť,* resp. od neho odvodené názvy používať pre obrábanie dreva i kovov.

Pokiaľ ide o historický vývin pomenovania *sústruh,* treba povedať, že týmto názvom sa označoval pôvodne nôž na strúhanie. Ešte J u n g m a n n vo svojom slovníku na prvom mieste uvádza význam „nástroj, ktorým sa strúha, strúhajúci nôž, sústružné dláto alebo železko" a až na druhom mieste uvádza význam „celý sústružnícky stroj". Takto sa dá vysvetliť aj skutočnosť, že Bernolák navrhoval pre sústruh slovenský názov *struhadlo* (pretože ho chápal ako nástroj).

Pri preberaní slov do takého blízkeho jazyka, ako je slovenčina v pomere k češtine, je veľmi dôležité slovotvorné zloženie preberaného slova, a to najmä v tom smysle, či možno preberané slovo (ak ide o slovo odvodené) aj v preberajúcom jazyku rozložiť na známe slovotvorné prvky, alebo či je takéto rozlo-

ženie nemožné. V tomto druhom prípade treba preberané slovo, rozumie sa, chápať ako neodvodené.

S tohto hľadiska je situácia pri slove *sústruh* takáto:

Slovo *sústruh* si môže každý príslušník slovenského jazyka rozložiť na predponu *sú-*, ktorú si vie vyabstrahovať zo slov ako *súboj, súbeh, sútok,* a na základ *-struh,* v ktorom bez ťažkostí zistí významový prvok „strúhať", pričom, pravda, slovo *struh* ako samostatné slovo nejestvuje. Celok zložený takto z predpony *sú-* a základu *-struh* by mal mať význam nástroja. Vieme však, že mená nástrojov sa takýmto spôsobom v dnešnej slovenčine a ani češtine netvoria. Tvoria sa tak (okrem hromadných abstraktných podstatných mien typu *súkolie, súštátie)* len mená dejové, ako napr.: *súboj, súlet, súbeh, sútok.* Predpona *sú-* má v takýchto slovách významy „spolu, popri, zároveň, v tom istom čase, rovnakým spôsobom, dovedna" (a to aj v češtine, ako ukazuje Fr. T r á v n í č e k, *Mluvnice spis. češtiny* I, 398). Ani jeden z týchto významov si nemožno predstaviť v slove *sústruh.* Slovo sústruh sa teda vlastne nedá významove rozložiť na predponu a základ, a preto by ho bolo treba chápať ako základné, neodvodené slovo.

Staré domáce slová so základom *toč-* vystihujú spôsob obrábania iba čiastočne, ale ani slová so základom *struh-* nevystihujú všetky spôsoby obrábania. Základ *toč-* však vystihuje veľmi príznačnú vlastnosť tohto stroja, že sa totiž na ňom obrába za súčasného a ustavičného točenia, otáčania obrábaného predmetu. Táto vlastnosť je každému hneď nápadná, takže by ju bolo možné bez akýchkoľvek ťažkostí vziať za základ pri tvorení príslušných názvov. Okrem toho by tu bola možnosť diferencovať tento stroj od iných obrábacích strojov, pri ktorých sa tiež strúha, ale obrábaný predmet sa neotáča *(frézovací stroj, hobľovačka, vŕtačka).*

Vlastnosť otáčania vystihujú pomenovania tohto stroja aj v iných jazykoch, slovanských i neslovanských. Tak v ruštine máme pre točovku názov *tokarnyj stanok,* v poľštine *tokarka,* v chorvátčine *tokarska tezga,* v slovinčine *vertavski* (od slovesa vrtieť) *stol* popri *strugarska stolica.* Iba v češtine je *soustruh* a v bulharčine *strug.* Aj v niektorých západoeurópskych jazykoch je tu základ točiť. Napr. v nemčine *Drehbank* (drehen = točiť, Bank = lavica), vo francúzštine *la tour* (tourner = točiť), v taliančine *il torno* (tornare = točiť). V angličtine je síce *the lathe,* ale už príslušné sloveso je *to turn* (= točiť).

Zásada medzinárodnej pojmovej identity odborných termínov, to jest používania shodných významových prvkov pri pomenúvaní tých istých vecí vždy bola a bude dôležitým predpokladom pre pokrok techniky. Okrem tejto zásady treba vziať do úvahy aj stále vzrastajúci vplyv sovietskej techniky a vedno s tým aj sovietskej technickej literatúry, ktorá sa už u nás študuje nielen z prekladov, ale aj priamo z originálu.

Toto sú podľa našej mienky veľmi závažné okolnosti, ktoré treba pri rozhodovaní o používaní názvu *točovka* alebo *sústruh* veľmi dôkladne uvážiť.

Nemožno, pravda, zaprieť, že pri používaní slovesa *točiť* by v technickej praxi a najmä v technickej literatúre mohly vzniknúť určité ťažkosti a nedorozumenia, pretože niekedy by mohla nastať nemilá konfúzia so slovesom *točiť* (resp. *otočiť*) vo význame „obracať, obrátiť okolo osi".

Odraz týchto ťažkostí veľmi pekne vidieť na nesmelom hľadaní vyjadrovacích možností v dnešnej slovenskej technickej literatúre. Dnes sa totiž najčastejšie používa opis *opracovať na točovke, opracovaný na točovke,* no niekedy sa vysky-

tuje aj tvar *točovať*, utvorený pravdepodobne analogiou podľa *kúpiť — kupovať: točiť — točovať*. Táto analogia je tu však zrejme nesprávna, pretože kým v dvojici *kúpiť — kupovať* ide o protiklad slovesa dokonavého a nedokonavého, pri dvojici *točiť — točovať* takýto protiklad vôbec nejestvuje.

Príponou *-ova-* sa však v dnešnej spisovnej slovenčine pomerne často tvoria slovesá od podstatných mien (napr. *film — filmovať, stôl — stolovať, učiteľ — učiteľovať*). Od podstatných mien, ktoré označujú stroj (napr. *mláťačka, vŕtačka*), je síce takéto tvorenie zriedkavé, ale jednako len je možné, ako ukazuje sloveso *plečkovať*, t. j. obrábať pôdu *plečkou* (strojom na pletie buriny). Takým istým spôsobom možno od podst. mena *točovka* utvoriť sloveso *točovkovať*, odvodené v tomto prípade od podstatného mena práve tak, ako je odvodené čes. sloveso *soustruhovati* od podst. mena *soustruh*. Od podoby *točovkovať* by sa úplne mechanicky daly tvoriť ďalšie potrebné odvodeniny, ako *podtočovkovať* (čes. podsoustružiti), *vytočovkovať* (čes. vysoustružiti) a pod.

Pre pracovníka, ktorý pracuje na točovke, bolo by možno bez ťažkostí ponechať naše staré slovo *tokár* (shodné s ruským *tokar*, poľským *tokarz*). Nebolo by pritom ani potrebné rozlišovať *drevotokára* a *kovotokára*, pretože vo veľkej väčšine prípadov ide v dnešnej technickej literatúre o kovotokárov. V prípade potreby by bolo možné použiť opis: *tokár kovov, tokár dreva*.

Tak isto by nebolo treba rozlišovať *kovotokárstvo* a *drevotokárstvo* pre názov výrobného odvetvia, resp. náuky o točovkách a točovkovaní (za čes. soustružnictví). Za čes. *soustružina* (odpadok pri točovkovaní) je v slovenčine už zaužívaný názov „trieska". Miesto, kde sa pracuje na točovke, bolo by možno pomenovať slovom *tokáreň* (porov. poľské *tokarnia*), teda slovom, ktoré je v staršej slovenčine bežné ako názov stolice, na ktorej sa točí, točovkuje.

Záverom možno naše vývody shrnúť takto: *točovka* nie je také nové slovo, za aké sa z neinformovanosti pokladá. Má oporu najmä v slovese *točiť* a podst. mene *tokár*, ktoré sa temer vo všetkých slovenských slovníkoch uvádzajú ako slovenské ekvivalenty za čes. *soustružiti, soustružník*. Ďalej má oporu vo väčšine inojazyčných názvov, z ktorých je pre nás dôležitá najmä ruština (a tam je *točiť, tokar, tokarnyj stanok*). Dôvodom proti termínu *točovka* by bola potreba utvoriť niektoré novotvary (*točovkovať, podtočovkovať*), ďalej značná rozšírenosť názvu *sústruh* v niektorých výrobných strediskách na Slovensku, ako aj jednotnosť organizácie československej výroby.

O niektorých vlastných a niektorých druhových-všeobecných podst. menách

Vlado Uhlár

V tomto článku nám ide o rozlíšenie niektorých druhov podstatných mien na všeobecné a vlastné a teda v podstate o to, ktoré píšeme a musíme písať s veľkým začiatočným písmenom a ktoré ako všeobecné, prípadne druhové mená nesmieme písať s veľkým začiatočným písmenom. V školskej praxi, v učebniciach a v novinách je tu veľa nejednotnosti.

Za *vlastné* mená máme pokladať iba *názvy, pomenovania* jednotlivých ***určitých*** osôb, zvierat a vecí, ktorými *sa navzájom odlišujú ako jednotlivci,* ináč ide o všeobecné podstatné mená, prípadne o mená druhové, ktoré najčastejšie zvádzajú ponímať ich nesprávne ako vlastné.

I. mená národov, kmeňov a mená obyvateľské.

Z predošlého určenia sa vymykajú *mená národov,* lebo nie sú označením jednotlivcov, ale veľkej skupiny jednotlivcov, ktorí sa odlišujú od iných skupín istými spoločnými znakmi.[1]

V slovenčine pokladáme v tomto širšom smysle za vlastné mená nielen mená národov, ale aj mená *kmeňov* (*Obodriti, Kujavania, Mazúri, Slovieni, Pšovania, Hanáci* a pod.) a *mená obyvateľské,* či už ide o obyvateľov celých oblastí alebo krajov *(Šarišania, Zemplínčania, Záhoráci, Kysučania, Hronci...),* či o obyvateľov miest, dedín alebo celkom malých a zapadnutých lazov, kopaníc, samôt *(Bratislavčan, Nitran, Margecanec, Lipanec, Pažiťan, Hlbočan, Cerovan, Donovalec...).*[2]

Naproti tomu pomenovania podľa jazykových alebo aj iných charakteristických znakov píšeme obyčajne s malým začiatočným písmenom, lebo ich hodnotíme ako prezývky. Napr.: *kajkavci, ekavci, sotáci, trpáci; mogoniari, cibuliari, kvaškári.* Niekedy sa však takéto pomenovania staly kmeňovými menami a píšu sa s veľkým začiatočným písmenom. Tak sa často píše napr. *Lemkovia* popri *lemkovia* (podľa vyslovovania častice *len* ako „ľem"). Tu by bolo treba spôsob písania sjednotiť a ustáliť. Netreba ani pripomínať, že bude účelné pri ustaľovaní pravopisných zásad v tejto oblasti postupovať v shode so zásadami českého pravopisu.

Mená plemien *beloch, černoch* (nemáme už „žltocha") píšeme s malým začiatočným písmenom, t. j. pokladáme ich za všeobecné, ale mená príslušníkov kmeňových alebo rasových skupín, ako *Indián, Eskimák, Škandinávec, Slovan, Germán, Anglosas, Indoeuropan,* píšeme s veľkým začiatočným písmenom, t. j. pokladáme ich za vlastné. Podobne s veľkým začiatočným písmenom píšeme obyvateľské mená podľa svetadielov *(Europan, Ázijec, Afričan, Američan, Austrálec).*

S veľkým začiatočným písmenom píšeme analogicky aj abstraktné pomenovania typu *Neeuropan, Neslovák* ap., ktorými označujeme záporné pojmy k príslušným kladným pojmom (*Europan, Slovák* ap.).[3]

---

[1] Porov. známu Stalinovu definíciu národa.

[2] V tomto prípade je zásadnejšia ruština, v ktorej sa všetky druhy tu spomínaných mien pokladajú za všeobecné podstatné mená a píšu sa s malými začiatočnými písmenami: *nemcy, francuzy, slovaki, čechi, kazaki, baškiry, tatary, moskoviči, leningradcy...*

[3] Slovo *žid (Žid)* podľa doterajších Pravidiel možno písať dvojako: s malým začiatočným písmenom, ak ide o označenie príslušníka židovského (t. j. izraelského) vierovyznania, s veľkým začiatočným písmenom, ak ide o označenie príslušníka „židovského národa". Slovo *Cigán* sa píše podľa Pravidiel s veľkým začiatočným písmenom. S písaním slov *Žid, Cigán* s veľkým začiatočným písmenom vyslovil nesúhlas Š.

II. Mená predajní.

Aby sme vyšli z praxe, pripomínam, že každý píše správne: ísť do *lekárne*, zájsť do *drogerie*, posedieť si v *kaviarni*, ísť po kvety do *kvetinárstva*, na zákusky do *cukrárne*. Uvedené názvy sú druhovými menami predajní, špecializovaných na istý druh, skupinu výrobkov.

Socializáciou sa celkom zmenila štruktúra nášho obchodu a živností a odraz nových skutočností má svoje pochopiteľné dôsledky i v reči a pravopise. Ak dakedy za súkromného vlastníctva bol obchod *Vesna, Lada, Typ,* išlo tu vlastne o mená obchodov podľa názvu jedinečné, lebo obchodov s takýmto menom viac v tom istom meste nebývalo. Písaly sa analogicky ako označenia predajní podľa majiteľov: Baťa, Rolný, Nehera ap.

Ale dnes podobné označenia predajní, vlastne distribučných podnikov nie sú vlastnými menami, ale len druhovými, lebo ako máme predajne *chemodrogy, technokovy, chronory, mototechny, zelovoce, mäsny, obchodné domy,* podobne máme dnes po mestách aj niekoľko predajní textílií: *vesna,* predajne konfekcie: *odeva,* obuvi: *obuva,* potravín a koloniálu: *zdroj,* nábytku: *sitno,* hračiek, kočíkov a iných potrieb: *ľuba.*

Pochopiteľne, že často sa stretáme s písaním týchto mien s veľkým začia-

---

P e c i a r v glose *Ako písať: Žid, Cigán, či žid, cigán,* Slovo a tvar III, 146—7. Peciar sa tu odvoláva na Stalinovu definíciu národa, podľa ktorej židov a cigánov u nás nemožno pokladať za národy, a preto tieto pomenovania treba písať s malým začiatočným písmenom.

Peciarové závery treba doplniť v tom smysle, že zavše sa môžeme stretnúť s menami Ž i d, C i g á n, keď ide o členov osobitnej etnografickej skupiny. Pokiaľ ide o Ž i d o v, možno tu citovať Stalina: „Bauer si zrejme mýli n á r o d, ktorý je historickou kategóriou, s k m e ň o m ktorý je kategóriou etnografickou." (Stalin, Spisy II, 308.)

Prakticky u nás v prítomnosti sa stretávame iba so ž i d m i ako členmi náb. vyznania (izraelského). Pre príslušníkov štátu Izrael použijeme miesto názvu Ž i d radšej I z r a e l č a n. No pokiaľ ide o starovekých obyvateľov Palestíny, tu oprávnene musíme písať Ž i d i a, prípadne H e b r e j i s veľkým začiatočným písmenom, lebo tu ide naozaj o osobitnú kmeňovú jednotku.

Pri pretláčaní kníh a článkov starších autorov ponechávame písanie žid, lebo tu ide zrejme len o náboženskú príslušnosť. Tak píšeme i v knihách a článkoch historických, keď ide o stredovek. No ak sa toto meno používa v súvislosti s menami iných národností alebo kmeňových skupín, potom musíme písať veľké začiatočné písmeno. Napr.: V našich podhradiach v 10.—12. storočí sa zaoberali obchodom ponajviac cudzí kupci: Arabi, Židia, Arméni, Izmaeliti, Byzantínci, neskôr aj Taliani, Flámi a Nemci.

Odobne riešime i písanie slova c i g á n, resp. C i g á n. V národopise a zemepise budeme písať C i g á n i, lebo tu ide o etnografickú jednotku, ale ináč v beletrii, v novinách, pokiaľ nejde o etnografickú jednotku alebo člena takejto jednotky, píšeme c i g á n. Napr.: c i g á n M i š o (vyhrával na husliach), potulný cigán, valašský cigán. Pri tomto riešení, ktoré sa v praxi už užíva, rozlišujeme dva zreteľne odlišné významy. V prvom význame ide o „vlastné meno" príslušníkov osobitnej etnografickej skupiny *(Cigánov).* V druhom prípade ustupuje tento význam do pozadia, takže meno cigán sa stalo všeobecným menom (apelatívom), ktorým označujeme (skutočné alebo domnelé) charakteristické vlastnosti rôznych potulných skupín alebo jednotlivcov (hudcov, korytárov, kováčov a i.). V ľudovej reči nadobudlo toto apelatívum ďalší významový odtienok „luhár, klamár".

Ak ide o vlastné meno osoby (priezvisko) alebo zvieraťa (koňa, psa), píšeme prirodzene slovo C i g á n s veľkým začiatočným písmenom.

točným písmenom. Na to zvádza: 1. zvyklosť podľa starých názvov pred socializáciou obchodov; 2. samy nápisy na štítoch predajní, ktoré sa píšu náležite s veľkým písmenom, lebo tu ide o jednočlennú, nominálnu vetu, ako sú napr. aj tituly, nadpisy kníh, básní ap.; 3. veľmi často aj skutočnosť, že tieto mená existujú v istých prípadoch naozaj ako vlastné mená, a to ako pomenovania národných podnikov.

Tak máme predajne *odevy,* ale aj národný podnik *Odeva* so závodmi napr. v Prešove, Trenčíne, zakiaľ púchovská Odeva sa premenovala na Makytu; popri *obuvách* je v Partizánskom zasa nár. podnik *Obuva,* ktorým menom sa všeobecne označuje i miestny závod (Závod 29. augusta).

Bolo by správne, keby sa v novom vydaní Pravidiel ustálil spôsob písania predajní s malým začiatočným písmenom i v takých prípadoch, keď jestvujú vlastné mená podnikov rovnakého znenia.[4]

III. Mená zvierat a rastlín.

V prírodopisných knihách je zväčša správne zaužívaná prax, že rozličné skupiny a druhy zvierat a rastlín píšeme ako druhové mená s malými začiatočnými písmenami.

Správne sa píše o rozličných druhoch koní: vyhynutý *tarpán, kertak* (Przewalského kôň), *norik, poník, peršerón.* Podobne treba písať aj *lipican, nonius, arab, belga, hucul* ..., ale tak isto aj *furiozo, gidran* ..., kde sa už prejavuje veľké kolísanie. Čítame napr. nesprávne písanie Arab, „Nonius", hospodársky a kočový kôň, Furiozo, Gidran (*Chov domácich zvierat,* usp. Ing. Fr. Vřeský, 1939).

Správne píšeme: Na dostihoch zvíťazil jazdec Huba na *arabovi Hektorovi. Hektor* je vlastné meno koňa, ale *arab* je meno druhové.

---

[4] Poväčšine majú národné podniky veľmi dobré volené, priliehavé mená, ktoré jasne vyjadrujú, o aký podnik ide. Tým dôležitejšie je, aby nielen mená výrobných podnikov, ale najmä mená distribučných podnikov, predajní hovorily jasnou rečou, ako napr. *obuva, odeva, mäsna.* Zaujímavé je, že nár. podnik Narpa dáva novšie svojim predajniam meno *slovpap.* Táto zásada je veľmi správna, ale zvolené meno pre predajne ozaj nevyhovuje. Celkom by bolo vystačilo staré jasné meno: *papiernictvo,* prípadne *kníhkupectvo a papiernictvo.* Podobne nár. podnik *Medica* by mal pamätať na túto vec a ponechať predajniam aj naďalej meno *lekáreň.* Je celkom nevhodné a neľudové premenovávať napr. kvetinárstvo na *agroflory.* Meno *zelovoc* je síce srozumiteľné, ale bolo by sa celkom dobre vystačilo so *zeleninárstvami.* Podobne bolo treba ponechať meno *hostinec* a bolo by zbytočne znovu uvádzať *bodegy* alebo rozpisovať na *„občerstvující* komunálny *podnik".* Jazyk je výtvorom mnohých generácií a toto celonárodné dedičstvo treba správne a s úctou používať. Škodili by sme si sami, keby sme doň vnášali nesrozumiteľnosť, kolísanie a neistotu.

Nedávno došlo u nás k zjednodušeniu v organizácii predaja drobného tovaru. Pritom sa opustily zaužívané pomenovania *potravné družstvo (i budúcnosť* a zaviedlo sa pomenovanie predajní *jednota.* Pri špecializácii predajní mäsa a mäsových výrobkov mohlo by sa oživiť slovo *jatka* pre predajne a výsek *mäsa* a *mäsna* nechať ako veľmi dobre volené slovo pre predajne spracovaných mäsových výrobkov. Asi bude treba prikročiť i k špecializácii *vesien.* Istý druh by bolo veľmi účelné pomenovať podľa slova *bielizeň.*

Podobne píšeme názvy svíň: *bagúny, bagúnice, mangalice;* sliepok: *vlašky, minorky, islandky, brahmanky;* oviec: *valašky, česanky, merinky, sedmohradské racky, čiernohubky* čiže *cigáje,* ďalej druhové mená *zajace, králiky, činčily, kastorexy* a pod.

Rovnako musíme písať aj mená rastlín (*viktoria regia, magnolia* a pod.), druhy jabĺk *(reneta, jonatánka, parmienka, mišenka, kozie cecky)* a iného ovocia.

IV. Mená výrobkov.

Autá, lietadlá, stroje.

Ako má jazdec aj citový vzťah k svojmu koňovi a dáva mu osobitné vlastné meno, tak sa stáva, že šoféri pomenúvajú svoje autá. Pri príchode čs. jednotiek s ČA r. 1945 čítali sme na ich autách rozličných značiek pomenovania *Viera, Zoza, Kriváň, Slávka, Mariša* ... Dnes sa s týmto zjavom už nestretáme a na autách možno prípadne čítať na kovových štítkoch už len meno podniku, prípadne meno typu, výrobnej serie. Ale v tomto prípade je jasné, že tu nejde o názov jednotlivého auta, ktorým by sa odlišovalo od iného, ale len o meno druhové. Preto máme správne písať: *auto tatra, tatrička, praga, java, škoda, zbrojovka, tatraplán, mercedeska, kapitán, ford, bugatka, alfaromeo;* a podobne *rat, dakota, aria, sokol, junkers, iľjušin, šohaj; selfaktor, buldozér, bager, röntgen* ...

Cigarety.

Pri cigaretách je celkom nemysliteľné, aby sme ich jednotlivo navzájom odlišovali menom, keď už pri autách to bolo možné len zreteľným vypísaním mena na auto. Cigarety toho istého druhu sú navonok nerozoznateľné a nemožno ich pomenovať. Pri cigaretách a cigarách ide vždy len o druh a preto máme písať *bystrica, partizánka, detva, lipa, šport, memfis, egypt, kuba, portoriko, tabak bosna* ...

Vína, minerálne vody, nápoje.

Pijeme víno *rizling, sylván, muškát, tokaj, malagu, burgundiu* čiže *burgundské,* kávu *mokku,* minerálku *fatru, korytnicu, šaraticu, simu, salvátor,* koňak *napoleon* ...

Látky.

I tu zovšeobecnely bývalé vlastné mená krajín alebo miest, kde sa súkna, plátna vyrábaly, a staly sa z nich mená druhové. O Jánošíkovi čítame, že meriaval červenú *angliu* (súkno) od buka do buka. Dobre poznáme *damask, panamu.*

Uvádzať rozličné druhy najrozmanitejších výrobkov by nemalo konca. Záverom iba pripomínam, že ako nástroje, stroje, tak aj výrobky sú druhovými menami a musíme ich písať s malými začiatočnými písmenami. To sa vzťahuje aj na lieky, kvapky, vodičky, masti, krémy *(aspirín, cibazol, famel, anginol, vitakalcín, germanín, streptomycín, penicilín* ...*),* prášky do pečiva, umelé tuky *(margarín, vitelo, ceres),* mydlá, prášky na pranie, na drhnutie, pasty na zuby, pasty na obuv a pod.

POSUDKY

Didaktické a kritické poznámky k učebným textom z materinského jazyka

V novembri boly dané do sadzby prvé sošity učebných textov pre vyučovanie slovenského jazyka na stredných školách. Z technických i praktických dôvodov sa upustilo od pôvodného úmyslu vydávať tieto učebné texty, ktoré sú náhradou za nejestvujúce učebnice, ako prílohu k Učiteľským novinám. Učebnicová komisia pri Povereníctve školstva, vied a umení sa dohodla so Štátnym nakladateľstvom, že Štátne nakladateľstvo bude vydávať učebné texty postupne v podobe väčších alebo menších sošitov podľa toho, ako bude spracovaná učebná látka pre jednotlivé ročníky.

V prvej polovici novembra sme dali do sadzby tieto učebné texty:

I. t r i e d a: látka zhruba na jeden mesiac (september). Autori (Dr. G. Horák a M. Rumpel) sa však zaviazali, že v druhej polovici novembra dodajú spracovanú učebnú látku na dva ďalšie mesiace. Dodaná časť obsahuje tieto kapitoly: Význam jazyka v živote spoločnosti. — Slovenský jazyk. — Slovanské jazyky. — Český jazyk. — Ruský jazyk. — Spisovný jazyk a nárečia. — Gramatika. — Sloh. — Shrnutie učiva.

Najlepšie sa autorom podarila kapitola o slohu. Túto kapitolu treba so žiakmi dôkladne prebrať hneď, ako dostanú učebné texty do ruky. Dobré je v sošite shrnutie látky. Z neho treba vychádzať pri opakovaní. Učiteľ sa pri opakovaní dlhšie zdrží len pri poučkách, o ktorých zistí, že im žiaci dobre nerozumejú. Pri objasňovaní takých poučiek vráti sa k výkladom v príslušnej kapitole a uloží žiakom zopakovať si doma celú kapitolu alebo potrebnú časť. — Neuspokojivo sú spracované kapitoly „Český jazyk" a „Ruský jazyk". Obidve vyznievajú prázdno. Žiak sa z nich naučí veľmi málo, najmä z prvej. Bude treba žiakov hlbšie poučiť o príbuznosti slovenčiny s češtinou a ruštinou, ukázať im, že sa blízka príbuznosť slovanských jazykov zračí v mnohých základných slovách, v slovotvorných prostriedkoch i v gramatickej sústave. Z rozdielov treba upozorniť najmä na tie, ktoré žiakom lepšie objasnia niektoré pravopisné i gramatické javy v slovenčine. Takto sa položí základ pre budúce porovnávacie štúdium slovanských jazykov.

Dôležité sú pravopisné cvičenia. Treba ich pri vyučovaní všetky využiť.

Užitočné budú prehľadné tabuľky, ktoré obsahujú hlavné poučky o vete, slove a o hláskach.

Pripomienky k učebným textom na ďalšie dva mesiace uverejníme v budúcom čísle.

II. t r i e d a: látka zhruba na tri mesiace (september-november). Autori: P. Bernáth a A. Selecký. Sošit obsahuje tri kapitoly. V p r v e j sa podávajú výklady o štylistickom rozvrstvení jazyka (reč umelecká, reč hovorová a odborná). Správne sa tu používa označenie „reč" na štylistické vrstvy jazyka, kým termín jazyk treba rezervovať pre celonárodný jazyk ako celok a pre spisovný

jazyk. — V druhej kapitole je spracovaná látka o výslovnosti a pravopise. Tu treba pri opakovaní prebrať najmä všetky pravopisné cvičenia a použiť všetky diktáty ako kontrolu, do akého stupňa žiaci látku ovládajú. Kapitolu o výslovnosti bude treba prehĺbiť a rozšíriť, aby žiaci dostali ucelené poučenia o spisovnej výslovnosti a osvojili si návyky správnej výslovnosti. Učiteľ sa tu má sústrediť na také javy spisovnej výslovnosti, ktoré žiakom príslušného kraja pôsobia najväčšie ťažkosti. — Tretia kapitola obsahuje výklady o stavbe jednoduchej vety, a to o dvojčlennej a jednočlennej vete, o slovesných a neslovesných vetách, o vetách so zamlčaným podmetom, o rozvitých výrazoch, o niekoľkonásobných (tzv. rozšírených) výrazoch, o rozvíjajúcich vetných členoch a napokon o vetnom prízvuku. — Tu treba upozorniť predovšetkým na dve veci: na termín „niekoľkonásobný výraz" a na chápanie doplnku a menného prísudku. Termín „rozšírený vetný člen" („rozšírený výraz") nie je vecne správny a v praxi sa pletie s termínom „rozvitý člen (výraz)". Preto sme sa rozhodli používať termín „niekoľkonásobný výraz" (termín „rozšírený výraz" je v zátvorke len na objasnenie nového termínu). V učebnici bude musieť výkladom o rozvitých a niekoľkonásobných výrazoch predchádzať poučenie o podradenosti a priradenosti, aby v IV. triede pri opakovaní neboly tieto pojmy a termíny celkom nové. Vôbec všetky výklady bude treba skoordinovať s učebnou látkou ostatných tried strednej školy i posledných ročníkov národnej školy, aby sa zbytočne neopakovaly tie isté výklady a aby sa pri potrebnom opakovaní látka prehlbovala a rozširovala, ako to žiadajú smernice, ktoré obsahuje usnesenie predsedníctva Ústredného výboru KSČ o učebniciach. V doterajších učebných textoch nebolo dobre možné vyhovieť tejto dôležitej požiadavke preto, lebo sa všetky učebnice spracovávajú súčasne. — Dôležitá je zmena v chápaní doplnku a menného prísudku. Látku o doplnku treba so žiakmi prebrať veľmi podrobne a navodiť správne chápanie dvojčlennej vety so sponou a menným prísudkom. Napr.: *Strom je zelený. Brat je účtovníkom.* Žiaci i učitelia sa musia zbaviť nesprávneho chápania týchto viet ako viet rozvitých doplnkom. Nejde tu o doplnok, ale o menný prísudok so sponou. Týmto novým chápaním sa koordinuje vyučovanie tej istej látky a osvetľovanie toho istého zjavu v materinskom jazyku a v ruštine.

Za nedostatok učebných textov pre II. triedu treba pokladať najmä to, že neobsahujú súvislé výklady o slohu. Učiteľ bude musieť tieto výklady doplniť podľa osnov, tak aby na slohovú výchovu pripadla priemerne jedna vyučovacia hodina za týždeň. Pritom treba prirodzene využiť všetky cvičenia, ktoré poskytujú učebné texty.

III. trieda: látka zhruba na dva mesiace (treba ju prebrať do konca decembra). Autori (Dr. Š. Peciar a Dr. J. Oravec) vynechali látku zo skladby (stavba vety a súvetia), ktorá sa podľa doterajších osnov má v III. triede opakovať v mesiacoch októbri a novembri. Podľa nových osnov táto látka bude sústredená jednak do prvých dvoch tried, jednak vo forme prehĺbeného opakovania do IV. triedy. V III. triede bude ťažisko látky vo výkladoch o slove, a to o významovej i formálnej stránke slova. Prvý zošit učebných textov obsahuje tieto kapitoly: 1. Národný jazyk. Spisovný jazyk. 2. Význam slova. Určitosť významu. Spojenia slov. Ustálené spojenia. 3. Rozsah a obsah slovného významu. 4. Slová jednoznačné a mnohoznačné. Základné a druhotné významy slov. Prenášanie významu. 5. Homonymá, synonymá, opozitá. Citové zafarbenie slov; eufemizmus, irónia. 6. Zpráva a oznámenie. — Autori sa vo výbere látky celkove

pridržajú paralelnej českej učebnice. Metodicky postupovali však samostatne. Látka spracovaná v prvom sošite je pre žiakov celkom nová a vyžaduje podrobné objasnenia. Učebné texty poskytujú objasnení dosť a doplňujú ich hojnými cvičeniami. Tieto cvičenia, ktoré sú volené veľmi premyslene, treba náležite využiť na upevnenie učebnej látky a na samostatnú aplikáciu poučiek. Časť cvičení sa preberie v škole, ostatné treba žiakom uložiť na spracovanie doma.

IV. t r i e d a: látka zhruba na dva mesiace (treba ju prebrať do konca decembra). Autori (Dr. E. Jóna a Dr. K. Goláň) spracovali látku zo skladby v týchto kapitolách: 1. Veta a súvetie. 2. Druhy viet. 3. Spájanie slov vo vete. 4. Veta a vetné členy; poriadok slov. 5. Zvláštnosti vo vetnom členení. 6. Súvetie (opakovanie). 7. Priradenosť a podradenosť v súvetí. 8. Spojovanie viet vedľajších a hlavných. 9. Poradie viet v súvetí. 10. Složité podraďovacie súvetie. — Prehľad dejín slovenčiny, ktorý staré osnovy predpisujú na september a október, bude presunutý na koniec roku. Pokiaľ sa táto látka prebrala, žiaci si ju na konci roku iba zopakujú. Koncept tejto kapitoly je už zhruba pripravený.

Hlavný nedostatok prvého sošitu učebných textov pre IV. triedu je v tom, že autori nepracovali kolektívne a každý z nich si zvolil inú metódu. Prvá časť (Z náuky o vete: päť kapitol) je spracovaná formou veľmi zhusteného opakovania a nemá dosť cvičení. Ináč je spôsob spracovania prvých piatich kapitol veľmi vhodný. Látka sa tu neopakuje mechanicky, nepodávajú sa žiakom len veci, ktoré už vedia, ale ich vedomosti sa doplňujú novými poznatkami. Niektoré nové pojmy (napr. sklad) bude však treba podrobnejšie osvetliť a látku doplniť vhodnými cvičeniami. Terajšie spracovanie je asi na úrovni gymnázia. — Druhá časť (súvetie: kapitoly 5—10) má naopak veľmi mnoho textov a cvičení, takže sa v nich učebná látka temer stráca. Tým, že žiaci nedostávajú súvislý výklad, strácajú na cene ináč dobré prehľadné tabuľky (v rámčekoch). Žiaci sa ich budú musieť prosto naučiť nazpamäť. Prednosťou oboch častí je zreteľ na štylistické využitie jazykových prostriedkov. Tým sa čiastočne nahradzujú chýbajúce kapitoly zo slohovej výchovy, ktoré sa autorom nepodarilo spracovať. Učebnica bude musieť obsahovať aj kapitoly venované slohovej výchove. Definitívny spôsob spracovania učebnice pre IV. triedu si predstavujeme asi tak uprostred medzi spôsobmi, ktoré si zvolili autori prvého sošitu učebných textov.

Napokon treba konštatovať, že nové učebné texty budú aj pri uvedených nedostatkoch omnoho lepšou učebnou pomôckou než staré Mihálove učebnice. Predovšetkým vyhovujú vo výbere príkladov, cvičení, v štylizácii základnej požiadavke, ktorá sa kladie na socialistickú školu vôbec: vychovať z mládeže socialistickú generáciu, „generáciu nových spoločenských vzťahov, novej kultúry, novej morálky"; vychovať „mládež čestnú, usilovnú, hrdú, statočnú, odhodlanú k práci i k obrane vlasti, oddanú svojmu ľudu, zanietenú pre výstavbu socializmu, ako nám ju ukazuje súdruh Klement Gottwald a Komunistická strana Československa, mládež vernú spojenectvu so Sovietskym zväzom, vernú veľkým myšlienkam Lenina a Stalina" (usnesenie ÚV KSČ z 28. mája 1951). Autori učebných textov vychádzajú zo stalinského chápania jazyka a jeho dejín. Takto žiaci dostanú prvé základy marxistického ponímania jazykových faktov, ich hlboké všestranné osvetlenie. Vyučovanie jazyka sa zbaví formalizmu. Učebné texty poskytujú žiakom dosť učebnej látky a podávajú látku okrem málo výnimiek prístupným spôsobom. Nezaťažujú žiakov zbytočnými archaizmami a sústreďujú sa na najdôležitejšie veci. V jednotlivostiach opravujú staré nesprávne chápanie niekto-

rých jazykových zjavov (napr. pri doplnku). Autori uvedených textov zužitkovali najnovšie výsledky bádania v oblasti slovenského jazyka. Usilovali sa pritom (niektorí viac, niektorí menej) využiť pedagogické i odborné prednosti sovietskych učebníc ruštiny i kladné stránky jestvujúcich českých učebníc. Možno povedať, že nové učebné texty budú po odstránení určitých nedostatkov solídnym základom budúcich definitívnych učebníc, ktoré už budú spracované podľa nových osnov. *Štefan Peciar*

P. Bernáth—M. Prídavok—M. Rumpel: *Slovenčina III.* a *Slovenčina IV.* — Učebnice a cvičebnice slovenského jazyka pre 4. a 5. postupný ročník národných škôl. Vydalo Štátne nakladateľstvo v Bratislave r. 1951. Strán 272+294. Ilustrovali: Karol Ondreička (III) a Štefan Cpin (IV). Oba diely po 22 Kčs.

Naša škola I. stupňa vstúpila do školského roku 1951/2 náležite vystrojená učebnicami slovenského jazyka. K prvým dvom dielom Slovenčiny, používaným už v minulom školskom roku, pribudly na začiatku škol. roku 1951/2 učebnice pre 4. a 5. post. roč. od tých istých autorov. Okrem toho vyšiel II. diel v druhom opravenom vydaní. O prvých dvoch učebniciach sme už referovali. (*Slovenská reč* XVI, 60—62 a 121—124.) Teraz si kriticky povšimneme učebnice pre 4. a 5. post. roč.

Aj v týchto učebniciach uplatnili autori svoj doterajší spôsob rozdelenia látky do 10 plánov. Kým v prvých dvoch dieloch — v učebniciach pre 2. a 3. ročník — učivo zo slovenského jazyka je tak rozvrhnuté, že na desiaty plán (časovo na posledný mesiac škol. roku) pripadá len zopakovanie celoročnej látky, zatiaľ v učebniciach pre 4. a 5. ročník autori zaradili do desiateho mesiaca popri opakovaní učiva aj nové jazykovedné pojmy.

Pred každým plánom je v III. diele priliehavý obrázok z práce pionierov, za ním nové pojmy, ktorých osvojenie je náplňou plánu, potom pod záhlavím Naučím sa je rozvrh príslušného učiva podľa strán, poučenie, ako postupovať pri práci s cvičeniami, upozornenie o napísaní slohovej úlohy a napokon pracovné zásady pioniera. V IV. diele namiesto obrázku na čelo plánov sa výrazne umiestňujú (v rámčeku) pracovno-morálne zásady žiaka ľudovodemokratickej školy. Toto umiestenie pracovno-morálnej zásady pokladáme za výhodnejšie ako v III. diele. — Inak postup v uvádzaní plánov je v oboch dieloch shodný.

Pred novým učivom na začiatku každého plánu je opakovanie predošlých poznatkov, a to v prvom pláne stručné preopakovanie všetkého doteraz známeho učiva a v ostatných plánoch opakovanie učiva z práve zavŕšeného plánu. Opakovanie sa uskutočňuje v rámci otázok a odpovedí pre záverečné skúšky a je zväčša súhrnom práve získaných poučiek o jazyku. Pri opakovaní by bolo treba poukázať na dôvody, prečo si treba určité poučky osvojiť, čiže treba poukázať na smysel jazykového vyučovania, z čoho zasa vyplýva potreba, ukázať pri každej poučke (pravidle) na jej (jeho) využitie v praxi. — V IV. diele sa opakovanie v 10. mesiaci uskutočňuje v rámci *Stručnej slovenskej gramatiky* (269—285), ktorá je vlastne súhrnom jazykových vedomostí z národnej školy a predpokladom pre úspešné napredovanie v jazykovom vyučovaní na strednej škole. Na Stručnú gramatiku sa žiak príležitostne upozorňuje vtedy, keď sa mu majú

pripomenúť vedomosti, ktoré sú predpokladom pochopenia nového učiva. Týchto poukazov na Stručnú gramatiku mohlo byť oveľa viac. — Ak žiadame od žiaka, aby sústavne vyhľadával jednotlivé slová v pravopisnom slovníku, ak požadujeme od neho, aby si vedel rýchle vyhľadať isté cvičenie, poučku, učíme ho narábať s knihou vôbec a takto pomáhame mu osvojiť si schopnosť, ktorá mu bude potrebná v ďalšom školskom vzdelávaní a najmä v praktickom živote na každom kroku. Pred Stručnú gramatiku bolo treba umiestiť niekoľko vhodných opakovacích cvičení (slohové celky), v ktorých by sa uskutočnilo organické sviazanie jazykových vedomostí a jednotlivých složiek jazykovej výchovy (gramatika, pravopis, cvičenie reči, sloh).

V oboch učebniciach učivo z vetoslovia sa preberá v prvom mesiaci (I. plán) a len neskoršie prichádzajú poučenia z hláskoslovia a tvaroslovia. Radili by sme starostlivo uvážiť, či by rozbor vety nebolo treba pomknúť až za učivo z hláskoslovia a tvaroslovia, ktorého pojmy vetoslovie už predpokladá. To by, pravda, neznamenalo opustiť požiadavku: V e t a m á b y ť v ý c h o d i s k o m. Veta ako základná dorozumievacia jazyková jednotka by nám bola pri jazykovom vyučovaní aj naďalej východiskom, pravda, predbežne bez rozboru. Veď správne vety vie vytvoriť a vytvára každý človek s normálnou inteligenciou, i keď nepočul o podmete a prísudku. Keď rozbor vety premiestime za príslušné partie z tvaroslovia, môžeme v ňom potom postupovať oveľa istejšie, lebo staviame na poznatkoch, ktoré sme naučili, presvedčili a prekontrolovali.

V oboch učebniciach je veľké množstvo cvičení, s ktorými vystačí učiteľ aj pre doučovacie skupiny. Ako cvičný jazykový materiál autori použili obsahové celky, v ktorých sa v značnejšej miere vyskytuje potrebný jazykový (gramatický, pravopisný, slohový) zjav, alebo v snahe dať ho žiakovi čím mnohonásobnejšie, podávajú v jednotlivých cvičeniach vetné celky, ktoré spolu nevytvárajú slohový celok. Správne sú oba druhy cvičení. Radili by sme len väčšiu spojitosť cvičení s oblasťou detských záujmov, aby bolo žiakom pri každej složke jazykovej výchovy zrejmé, že Slovenčina je učebnica i c h a c e l á p r e n i c h. Znova tu upozorňujeme na všestranné využívanie cvičného jazykového materiálu, a najmä toho, ktorý vytvára obsahove zaokrúhlené celky. — Napr. v III. diele cvič. 162 na str. 102, v ktorom sa popisuje práca rýpadla, si priamo žiada využitie pre sloh; môže byť popudom, aby žiaci porozprávali podobné vlastné skúsenosti. Práve tak veľmi vďačnú slohovú tému ponúka cvič. 53 na str. 47—8 v IV. diele. Zobrazuje detsky príťažlivý obrázok z hribárenia a priamo sugestívne navodzuje spomienku na vlastné zážitky zo zbierania hríbov. Okrem hlavného poslania oznámiť žiakov so znakmi priamej reči cvičenie môže výdatne slúžiť ako posmelenie pre slohovú prácu, ktorej témou je vlastný zážitok. Pritom slohový celok, ktorý takto vznikne, poskytuje okrem slohového materiálu aj možnosť uplatniť poučky o priamej reči.

Reč, ktorou sa prihovára učebnica žiakovi, má byť správna, jasná, presná a primerane bohatá. To sa týka najmä poučiek, kde ešte pristupuje požiadavka vedeckej správnosti.

Veľmi často sa v poučkách umiestuje enklitické *sa* nenáležité za príslušné sloveso. Napr. na str. 18 „Na podmet vo vete pýtame sa otázkou kto? alebo čo? a prísudkom." — Správne má byť: Na podmet .... *sa pýtame* ... a práve tak treba premiestiť *sa* aj v ostatných poučkách na tejto strane a inde v smysle

poučky na str. 25 v cvič. 23. *Pravda, tu ešte bude treba vytvoriť normu, ktorá by mala na zreteli všetky možné umiestenia enklitických zámen sa a si.*

V schéme na str. 21, kde sa názorne ukazuje, že podmet nemusí vždy stáť na čele vety, nemožno postihnúť cieľ, ktorý jej autori pririekali.

Povšimnime si nasledujúce dve poučky z vetoslovia: „Vetný člen, ktorý rozvíja iný vetný člen, je rozvíjajúci člen. — Vetný člen, ktorý rozvíjací člen rozvíja, je rozvitý člen." (Str. 23.) I keď z gramatickej stránky sú obe poučky bez chyby, nemožno ich ponechať v tomto znení pre ich logickú dvojznačnosť. Radíme formulovať poučky takto: *Vetný člen, ktorým je rozvitý iný vetný člen, sa volá rozvíjajúci člen. — Vetný člen, ktorý je rozvitý iným členom, sa volá rozvitý člen.* (Pozri aj v IV. diele na str. 27!) — V poučke na str. 33 „Minulý čas slovesa v rode a v čísle shoduje sa s podmetom" treba pozmeniť slovosled: *Minulý čas slovesa sa shoduje s podmetom v rode a v čísle.* — Na str. 129 v cvič. 215 poučku „Prípona je to, čo sa pripína, pripojuje k slovnému základu" zlepšíme takto: *Prípona je čiastka slova, ktorá sa pripína, pripojuje k slovnému základu.* Obdobne treba pozmeniť dve poučky na str. 60 v IV. diele. — Na str. 131 v cvič. 221 poučenie „Výrazové bohatstvo slovenskej reči je v zdrobnených podstatných menách" treba pozmeniť takto: *Slovenčina je bohatá na zdrobnené podstatné mená* (alebo: *V slovenčine je veľa zdrobnených mien*). — Na str. 134 v cvič. 227 poučku v rámčeku „Predložky sú slová, ktoré predkladáme pred iné mená" — „Predložky čítame s prízvukom" treba upraviť takto: *Predložky sú slová, ktoré predkladáme pred mená. Jednoslabičné predložky čítame* (vyslovujeme) *s prízvukom.* — Na str. 171 v cvič. 288 poučka „Pádovú príponu -ov v menách mužského rodu vyslovujeme ako -ou, ale píšeme -ov" je zbytočne dôkladná. Stačilo povedať: *Pádovú príponu -ov v menách mužského rodu vyslovujeme ako -ou.* — Poučku na str. 202 pri cvič. 337 „Príponu prídavného mena v množnom čísle pri životnom mene píšeme s mäkkým -í alebo -i" treba pozmeniť takto: *Príponu prídavného mena pri životnom mene v množnom čísle píšeme s -í alebo -i.* — Na str. 242 poučku pri cvič. 395 „Slovesá bývajú niekedy v takom tvare, že nepoznáme ani osobu ani číslo. Takým tvarom hovoríme neurčitok" treba zlepšiť takto: *Slovesný tvar, ktorý nevyjadruje ani osobu, ani číslo, ani čas slovesného deja, sa volá neurčitok.* — Na str. 261 pri cvič. 432 poučka „Podmieňovací spôsob sa tvorí z minulého času a časticou by (keby)" mala znieť takto: *Podmieňovací spôsob sa skladá z minulého času* (príslušného) *slovesa a z častice by (keby).* Tu, pravda, bolo treba žiakom prístupne vysvetliť, čo rozumieme v gramatike názvom „častica". —

IV. diel:

Pri poučke na str. 23 v cvič. 17 „V niektorých vetách podmet nie je vyjadrený, lebo si ho ľahko domyslíme" by mal byť poukaz, že nevyjadrený zámenný podmet poznáme podľa osobnej prípony slovesa. Pre názornosť môže sa prípona zdôrazniť aj tlačou. — V poučke na str. 25 pri cvič. 20 sa používa názov „spona", hoci jeho význam žiaci nepoznajú: „Zvratné zámená *sa* a *si* a spony *som, si, je, sme, ste, sú* prísudok nerozvíjajú, ale patria k holému prísudku." Takto poučka stráca na hodnote a nemožno predpokladať, že ju žiaci budú vedieť správne použiť pri rozoberaní konkrétnych viet. — Poučka na str. 39 pri cvič. 41 „ V príponách slovies minulého času píšeme *zpravidla* (podťahuje G. H.) tvrdé -y" má veľmi pochybnú cenu a môže žiakov zbytočne zvádzať k omylom. Stačí vymedziť,

kedy sa v prípone minulého času slovies píše -y (nie „tvrdé" *-y)* a kedy *-i.* — Na tej istej strane čítame túto poučku: „Mäkké *i* v príponách slovies minulého času píšeme i vtedy, keď mužské meno osobné je hoci medzi menami zvieracími, neživotnými, ženskými alebo strednými." Okrem toho, že je poučka štylizovaná neobratne, nie je dostatočne opretá o vhodné príklady. — Obratnejšie a pozornejšie bolo treba sostaviť aj poučku na str. 228 pri cvič. 324 „Predložku *z — zo* píšeme, keď značí pobyt alebo zamestnanie, napr. z prázdnin, z Tatier, z roboty..." a výzvu na str. 229 v cvič. 325 „a) Rozhovorte sa o tom, kto z akého pôvodu pochádza!". — Poučku na str. 272 o slabike („Slabika je čiastka slova") treba náležite doplniť.

V III. diele na str. 71 v kapitole o znelých a neznelých spoluhláskach („Hlásky, ktoré inakšie znejú a inakšie sa píšu") v rámčeku, kde sa uvádzajú páry spoluhlások, chýbajú dvojice *g/k, dz/c, dž/č.* Na nasledujúcej strane v cvič. 106 niet ani jedného príkladu na výslovnosť *v* ako *f,* hoci sa v rámčeku uvádza spoluhlásková trojica *v—f(u).* Na doklad sú tieto príklady: 5. Údiv, kavka, reďkovka, prezuvky, odev, obuv. Vo všetkých týchto prípadoch ide o výslovnosť *v* ako *u.* Bolo treba žiakom ukázať niekoľko takých slov a predložkových výrazov, kde sa stretávame s výslovnosťou *v* ako *f,* napr. *vták, včela, vtedy, všakový, však, zavše; v komore, v škole* ap. Priam tak bolo treba uviesť príklady na výslovnosť vyššie doplnených dvojíc a okrem toho niekoľko príkladov, kde sa vo výslovnosti dvojica znelých spoluhlások na konci slova (pred pauzou) mení v skupinu neznelú, napr. dážď, drozd (vyslov dášť, dro*st*) ap. — Na str. 72 v cvič. 106 v bode 2 medzi slovami, v ktorých sa *d* vyslovuje ako *t,* sa nesprávne uvádza slovo *svadba;* práve tak treba zpomedzi príkladov na výslovnosť *ž* ako *š* z bodu 7 vylúčiť slovo *služba.* V oboch prípadoch shoduje sa výslovnosť s písanou podobou slov, pretože *-d-* a *-ž-* stoja pred znelými spoluhláskami. — V IV. diele v Stručnej gramatike pri poučkách o spoluhláskach (272) nemalo sa pozabudnúť na poučku o párových spoluhláskach, a to tým viac, že sa učivu tejto oblasti venuje značná pozornosť a hodne miesta v predošlých troch dieloch Slovenčiny.

Jazyková výchova má pobádať medziiným aj k tomu, aby žiak vedel pohotove pozornosť jazykové zjavy vo všetkých oblastiach jazyka. I keď žiak nevie a nemôže vedieť istý zjav definovať alebo presne vyznačiť jeho frekvenciu, predsa ho naň upozorníme a dáme mu ho pozorovať. Napr. v III. diele bolo treba na str. 132 v cvič. 224 upozorniť na zmenu poslednej spoluhlásky slovného základu po pripojení zdrobňovacej prípony *-ík/-ik* (žia*k* — žiačik, vtá*k* — vtáčik; dró*t* — dró*t*ik ap.) a na vypúšťanie samohlásky v slovnom základe (cu*k*or—cukrík, pe*ň* — pník, pes — psík, kr*d*eľ — kr*d*lik) a práve tak bolo treba na ten istý zjav upozorniť na str. 164 v prípadoch oro*l*—orla, srne*c*—srnca, kozoro*žec*—kozorožca, ďate*l*—ďatla (v učebnici chybne d a t e ľ), škovránok—škovránka, mra*v*ec— mravca a na str. 166 kot*o*l—kotla, klin*e*c—klinca, val*e*c—valca ap. — Na str. 162 v cvič. 272 bolo treba upozorniť žiakov na zmenu koncovej spoluhlásky v nominatíve plurálu: roľní*k*—roľníci, baní*k*—baníci, robotní*k*—robotníci a na rozdiel vo výslovnosti: regró*t*—regróti (*-ťi*), študen*t*—študenti (*-ťi*). V cvič. 286 na str. 170 si majú žiaci povšimnúť zmenu v slovnom základe v prípade chl*ie*b—chl*e*ba a treba žiadať od nich, aby hľadali podobné prípady (kôň—ko*ň*a, vôl—vo*l*a, nôž—no*ž*a, môj—mo*j*a ap.). Pozorovanie toho istého zjavu treba navodiť aj v IV. diele, napr. na str. 62 v cvič. 73 *-let-* — *liet-.*

Znova zdôrazňujeme, že v prípadoch, ktoré sme tu uviedli, a v podobných

má ísť len o to, aby sa žiaci naučili bystro pozorovať jazykové zjavy a vedeli pozorované zjavy prístupným spôsobom popísať. Keď sa potom žiaci dostanú vo svojom jazykovom vzdelaní na stupeň, kde sa už požaduje aj definícia a výpočet týchto zjavov, nerobí im to ťažkosti.

V III. diele sa pravidelne bez zmeny opakujú výzvy: a) Slová hovorte vo vetách! b) Vyhľadajte slová v pravopisnom slovníku! c) Slová nacvičte podľa pravidiel na str. 58! So zreteľom na rozvíjanie slohovej schopnosti žiakov radíme obmieňať výzvy, i keď nimi požadujeme vždy výkon toho istého druhu.

Na str. 111 v cvič. 183 čiastka otázok na podstatné mená s predponou má slúžiť na vytvorenie veselého pracovného ovzdušia v škole. Myslím, že bolo treba poukázať na tento ráz otázok, a to v týchto prípadoch: Ktorý *hľad* je krásny? (Výhľad.) — Ktorý *kričník* píšeme na konci rozkazovacej vety? (Výkričník.) — Ktorým *chodom* ľudia vychádzajú? (Východom.) — Ktorý *hybkár* je zamestnaný pri výbybke? (Výhybkár.) — Ktorý *ťah* nás vyváža? (Výťah.) [Podťahuje G. H.] Z daných príkladov bolo treba urobiť samostatnú skupinu s upozornením *Žažartujme si!,* lebo v uvedených prípadoch máme slová, ktoré bez predpony (aspoň v našom kontexte) sa nevyskytujú.

Obidve učebnice venujú potrebnú pozornosť významovému obsahu slov, pri ktorých sa predpokladá, že im žiaci nerozumejú, alebo že im nerozumejú správne. Pochopenie významu slova sa napomáha trojakým spôsobom: 1. použitím slova vo vete, 2. synonymami a 3. prístupnou definíciou. V daktorých prípadoch sa používajú všetky spomenuté zložky výkladu, inokedy len jedna alebo dve z nich. Pokladáme tento spôsob za správny; radíme však, aby pri výklade každého menej známeho slova vystupovaly všetky tieto zložky. Ak naše učebnice v určitých prípadoch od daktorej zložky výkladu upúšťajú, treba si ju pri vyučovaní doplniť. Pri výklade slov sa podľa možnosti postupuje v úzkej spolupráci so všetkými žiakmi. Nevysvetľujeme to, čo vie dobre vysvetliť daktorý zo žiakov. Učiteľ len dopĺňa a usmerňuje výklad a vystupuje ako taktný a rozumný poradca. — V určitých prípadoch by sa žiadalo spresniť výklad významu slov. (Pozri III. diel, str. 82, cvič. 125; str. 86, cvič. 134; str. 97, cvič. 153; str. 106, cvič. 172; str. 112, cvič. 186!) Výklad významu slov v učebniciach, pravda, má byť len ukážkou. Pri vyučovaní učiteľ má ustavične kontrolovať, či žiaci správne používajú slová, aby podľa potreby v pravý čas vložil primerané poučenia. — Výkladu ustálených spojení a prísloví treba venovať priam takú, ba ešte väčšiu pozornosť ako výkladu slov. Popri synonymite, ktorej podstatu pochopia žiaci prakticky pri osvetľovaní významu slov, netreba zabúdať ani na zjav homonymity. Len jeden príklad: Na str. 89 v cvič. 141 (III. diel), kde sa od žiakov požaduje, aby si medzi slovami do slovníka zapísali slová *klinec, klinček,* nebolo by škodilo upozorniť na niekoľkoraký význam týchto slov: *klinec* = 1. klinec železný, drevený ap., 2. druh okrasnej rastliny („kvet"), 3. zlatý klinec (programu, slávnosti); *klinček* = 1. malý klinec, 2. druh okrasnej rastliny, 3. korenie.

Žiadajme, aby žiaci nezapisovali do svojich slovníkov len slová dôležité pre ich pravopisnú stránku, ale aby si do nich zaznačovali aj slová, ktorých obsah práve poznali. Takéto rozširovanie slovnej zásoby nemá vychádzať len z práce v škole, ale má sa spájať aj s každodennými skúsenosťami (rozhlas, reč dospelých ap.) a najmä s čítaním. Povzbuďme žiakov, aby si zapisovali slová, s ktorými sa stretávajú pri čítaní. Čiastku vyučovacieho času, ktorý sa venuje jazykovej výchove, môžeme vždy po určitom intervale vyplniť prehliadkou a výkladom slov

poznačených z domáceho čítania. Hlavná prehliadka tohto nashromaždeného slovného materiálu môže sa vhodne uskutočniť v poslednom mesiaci školského roku. Pravda, radíme tu postupovať s rozumnou mierou. Nebolo by správne, keby sme výkladu slov venovali toľko času, že by sme ostatné zložky jazykovej výchovy ukrátili.

Pri korektúre bolo si treba povšimnúť ešte tieto veci:

III. diel: Na str. 14 v cvič. 4 je omylom umiestená otázka, ktorá si žiada odpoveď so slovom „vlk" v akuzatíve. *(Koho najskôr zaplašíš ohňom?)* Treba sostaviť takú otázku, aby v odpovedi bola genitívna forma slova „vlk". — Na str. 16 v cvič. 7 je meno „borsuk". Bolo by ho treba nahradiť spisovným pomenovaním „jazvec", ako je správne pod obrázkom na str. 17. To isté treba urobiť aj v IV. diele. — Na str. 65 v tabuľke sú nesprávne umiestené slová *maľba* a *ocieľka*. V slovách *maľba* a *ocieľka* nie je *-ľ-* pred *a*, ani pred *o*. Z týchto a podobných slov treba urobiť osobitný stĺpček.

IV. diel: Na str. 84 v 6. vete je „predáh" namiesto *predák*. — Na str. 100 v cvič. 131 slovo „P o d c h v í ľ u" treba opraviť na *Podchvíľou*. — Na str. 119 v Kontrole namiesto a) 1. voda (6. p. jedn. čís.) má byť *vode*. — Na str. 156 v cvič. 226 slovo „V r e c o" treba opraviť na *Vrece*. — Na str. 173 v cvič. 246 je veta „Len vartáš z neho [zo psa Pozora] nebude". Slovo „v a r t á š" treba nahradiť slovom *strážca*, alebo treba prístupne poukázať na štylistickú zaradenosť slova v a r t á š. — Na str. 216 v cvič. 306 medzi vetami s príslovkami spôsobu sú aj tieto vety: *Akože* sa tu máte? Dobre. *Naskutku* dobre. Čaká nás raz *bezmála* blahobyt. Príslovka *naskutku* znamená v spisovnej slovenčine „ihneď". V uvedenom prípade malo byť „naozaj". Priam tak nevhodne je použitá aj príslovka *bezmála*. Veta mala vyzerať azda takto: Čaká nás raz *dozaista* blahobyt. —

V daktorých prípadoch sa žiada názornejšia tlačová diferenciácia. Napr. na str. 236 (IV) v cvič. 332 v rámčeku „Pred spojkou aby píšeme čiarku" bolo treba spojku *aby* zdôrazniť polotučnou tlačou. Rovnako na str. 239 v rámčeku „Pred spojkou ale píšeme čiarku" (*ale* polotučne).

V Usnesení predsedníctva Ústredného výboru KSČ zo dňa 28. mája t. r. sa medziiným hovorí: *„Vyučovanie materčine má tvoriť hlavný obsah národnej školy."* — Ak slovenský jazyk má byť základným vyučovacím predmetom na našej národnej škole, predpokladom výsledkov v iných predmetoch a podmienkou v ďalšom vzdelaní a výchove, treba mu venovať takú starostlivosť, akú si jeho jedinečné postavenie vyžaduje. Každé poučenie, každý výchovný popud sa realizuje skoro výhradne prostredníctvom jazyka, preto je dôležité, aby ním dokonale narábal v prvom rade učiteľ, ktorý sa má mladému socialistickému dorastu prihovárať rečou jasnou, presnou a krásnou. Relatívnu dokonalosť v ústnom i písomnom používaní jazyka možno nadobudnúť vytrvalým pravidelným štúdiom a cvikom. Učiteľova reč musí byť príkladná, aby priamo sugestívne žiadala napodobňovanie a správne jazykové návyky vo všetkých zložkách jazykovej výchovy.

Druhou podmienkou úspešného vyučovacieho postupu v každom predmete je správne vedecky a metodicky spracovaná učebnica. Usnesenie predsedníctva Ústredného výboru KSČ o učebniciach pre národné a stredné školy hovorí: „Učebnica dopĺňuje a prehlbuje živý výklad učiteľa. Učebnica vedie žiaka k návyku samostatne študovať a duševne pracovať, ktorý je nepostrádateľný pre kultúrneho človeka socialistickej epochy. Bez učebnice si žiak nemôže osvojiť

pevné základy vedomostí v nijakom vednom odbore." — Tieto slová, ktoré shodnocujú význam učebníc všeobecne, platia vo zvýšenej miere o učebniciach materinského jazyka — v našom prípade jazyka slovenského.

Slovenským jazykovedcom a učiteľom praktikom musí záležať na tom, aby vyučovanie slovenčiny malo u nás vysokú úroveň a najvyššie možné výsledky.

Nové učebnice slovenského jazyka pre národné školy, jednotné pre celé územie Slovenska, plnia dnes svoju úlohu v rukách učiteľov i žiakov a dávajú rady popudov rozmýšľať o jazykovej výchove a účinne ju zlepšovať. Nebolo by správne, keby myšlienky a popudy, zobudené učebnicami slovenského jazyka, ostaly len mŕtvym majetkom jednotlivcov. Treba, aby prípadné opravy, pripomienky a zlepšenia po starostlivej diskusii vošly do nového vydania učebníc. Toto sa však stane len vtedy, *keď naši učitelia prehovoria* a prinesú svoje pozorovania priamo z vyhne školskej práce. Takýmto spôsobom sa najprimeranejšie zavďačia autorom našich učebníc a pomôžu sami sebe, pomôžu našej škole.

Pri vytváraní dokonalých učebníc môže spolupracovať každý rozhľadený praktik a pri brúsení učebníc slovenčiny každý slovenský učiteľ, ktorý pochopil význam jazykového vyučovania pre praktický život. — Bude potrebné, aby si učitelia pozorne povšimli najmä celkové usporiadanie látky a uvažovali, či netreba v ňom vykonať určité presuny so zreteľom na cieľ jazykovej výchovy na národnej škole. Usporiadanie látky, pravda, nestačí posudzovať v rámci jednej učebnice, jedného postupného ročníka; treba si ho povšimnúť ako celok, ako učebný program piatich ročníkov národnej školy v bezprostrednom dotyku s požiadavkami materskej a strednej školy. Podľa tejto požiadavky bude treba uvažovať o vzťahu našich učebníc slovenského jazyka (I.—IV. diel) a schváleného šlabikára so zreteľom na program jazykovej výchovy v jednotnej deväťročnej škole.

Týmto príspevkom uzaviera recenzie nových učebníc slovenského jazyka. S úprimným záujmom o výsledky jazykového vyučovania na našich národných školách sme vyslovili svoje pripomienky, rady a metodické poznámky. — Bolo by dobre, keby k týmto pripomienkam pribudly hlasy praktikov ako živý dôkaz záujmu o vyučovanie nášho materinského jazyka.

G. Horák.

Pozn. red.: Pre dôležitosť posudkov školských učebníc vystala z tohto čísla rubrika Drobnosti.

Rediguje Dr. Štefan Peciar s redakčným sborom. Zodpovedný zástupca Dr. Štefan Peciar. — Vydáva Štátne nakladateľstvo v Bratislave starostlivosťou Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení. — Tlačí Neografia, národný podnik v Martine. — Povolené výmerom PIO č. 21.098/51-II/3-413. — Novinové výplatné povolené čís. 6156-Ba2-1950. Dozerací poštový úrad Bratislava 2. — Toto číslo vyšlo v decembri 1951.

Preklady sovietskej beletrie v Štát. nakladateľstve

Divadelné hry pre mládež.

Štátne nakladateľstvo vydalo za veľmi prístupné ceny seriu hodnotných divadelných a bábkových hier pre mládež v snahe pomôcť školám a divadelným krúžkom pionierov pri výbere hier pre mládežnícke predstavenia.
Soznam hier:

Michalkov:
Veselý sen, rozprávková hra v troch dejstvách. Hrá 19 osôb, strán 80, čkm 3001, cena Kčs 17.—.

Ľudmila Podjavorinská:
Čin-čin, veselá veršovná rozprávka v troch dejstvách, v 9 obrazoch, 24 osôb, z toho 11 hlavných, strán 70, čkm 3002, cena Kčs 14.—.

Rošaľ-Tadžibajev: Džomartov pokrovec, hrdinská hra na motívy kazachského folkloru v štyroch dejstvách. Osôb 15 a komparz. Hra je pre mládež i pre dospelých. Počet strán 85, čkm 3004, cena Kčs 25.—.

Beecher-Stowe-Brunšteinová:
Chalúpka strýčka Toma, hra pre mládež v 8 obrazoch. Osôb 37, strán 115, čkm 3005, cena Kčs 32.—.

Ľubimová-Charkov-Nosov:
Čudný darček a iné hry, súbor troch jednoaktových hier pre mládež zo súčasnej sovietskej dramaturgie. Čudný darček, hra pre deti v 4 obrazoch, osôb 6, strán 32. Igorkov rušeň je hra v jednom dejstve, osoby 3, strán 12. Veselá rodinka, hra v troch obrazoch, osôb 10, strán 26, čkm 3006, cena Kčs 27.—.

Batěk-Smrčok:
Rozprávka o písmenkách, hra pre deti v troch dejstvách, ľahko preveditelných šesť obrazov, osôb 9, strán 73, čkm 3007, cena Kčs 28.20.

S. Maršak: Dvanásť mesiačikov, rozprávková hra o štyroch dejstvách, 22 osôb, strán 127, čkm 3008, cena Kčs 30.60.

KNIŽNICA BÁBKOVÉHO DIVADLA.

V. Šimanov:
Aladinova čarovná lampa, hra voľne spracovaná podľa rozprávky z Tisíc a jednej noci. 4 dejstvá, 8 osôb, čkm 2902, cena Kčs 13.—.

E. Švarc:
Rozprávka o stratenom čase, v troch dejstvách, osôb 13, strán 38, čkm 2901, cena Kčs 9.—.

Tieto hry si záujemci môžu objednať v Štátnom nakladateľstve alebo v Československom divadelnom a literárnom zastupiteľstve, Bratislava, Jesenského ul.